

Մ Ի Օ Վ

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԱՕԳԵՅԻՆ, ԻԸՆԸՄԻՐԵԿԸՆ, ԳԻՇԳԻՏԸԿԸՆ
ԵՒ ՔԸՂԸՔԸԿԸՆ

ԵՐՐՈՐԻ ՏԱՐԻ
ՇՐՋԱՆ ՄԻԸՄԵԸՅ

ՅԵՐՈՒՍԱԼԻՄ

Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ՄՐԲՈՅ ՅԱԿՈՎԵԵԱՆՑ

1868

ԱՆՈՒԱՆՔ ԲԱԶԱՆՈՐԴԱՑ

ԱՄՆ. Տ. Տ. ԵՍՏԵՒ Սրբազան Պատրիարք (3 օրի.) :
" Կարապետ Արքեպիսկոպոս :
" Յակոբ Սրբեպիսկոպոս (2 օրի.) :

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼ

Տէր Յովնէի աւագ քահանայ Կոստանեանց :

ԱՆԷՔՍԱՆԴՐԻԱ

Աշգիւն մահտեի Յակոբ աղա :
Գրիգորեան Սարգիս էֆէնտի :
Գ. Եւսուսեան Աշգիւնեայ աղա :
Չորիկեան Կարապետ աղա :
Խալատեան մահտեի Յակոբ աղա :
" Ահիսայ Աղգապիական Ընկերութեան :
Հարաձեւան Սիւքսն աղա :
Հալաձա Ճիւլանի Գրիգորեան :
Յակոբեան Թագաւոր աղա :
Ճէփաճիւրեան Գառնիի աղա :
Նիկողոսեան Յարութիւն էֆէնտի :
Գօղո աղա Բէլաթօֆ :
Սեղբունեան Գաբրիէլ աղա :
Մէֆէրեան մահտեի Գօղո էֆէնտի :
Տէր Գառնարեան Լալարոս աղա :

ԱՆՏԻՈՐ

Քէօսեան Սարգիս աղա Արապիկերցի :

ԱՍԱԲԱԶԱՐ

Լիւրեան Մնայախան աղա :
Թաւրաթեան մահտեի Խաչատուր աղա :
Կորիկեան մահտեի Մահալ աղա :

ԱՖԻՕՆ ԳԱՐԱՀԻՍԱՐ

Վարդեանեան Գրիգոր աղա :

ԲԵՐԵԱ

Գէր. Առաջնորդ Կիրիւշ վարդապետ Տիգրանեան :
Աճէմեան Միքայէլ աղա :
Բաւտեան մահտեի Մանա աղա Արապիկերցի :
Գալլանթը Յովնէիկեան Գրիգոր աղա :
Գրանձեան Գէորգ աղա :
Գալաձաձեանց Օհան աղա Յամվելի :
Երաւեանց Եղբարէ Սեղբոս աղա Արապիկերցի :
Թիւֆէնիճեան Կիրիւշ աղա Յամվելի :
Լաւրակիւեան Սինա աղա Արապիկերցի :
Մահտեի Գօղո աղա Թէրղի պաշեան :
Շահմէլիեան մահտեի Աստուածատուր աղա :
Սարգիսիւեան մահտեի Կարապետ աղա Արապիկերցի :
Ստեփանեան Կարապետ էֆէնտի :
Տէր. Գրիգորեան մահտեի Կարապետ աղա :
Տէր Խաչատուրեան մահտեի Սարգիս աղա :
Տէր Կարապետեան Սարգիս աղա Յամվելի :
Տէր Մարգարեան մահտեի Նիկողոս աղա :
Տէր Յակոբեան վարդապետ աղա Յամվելի :
Տէր Սահակեան մահտեի Զօհաննէս աղա :
Իւրիքիմեան Յովնանէս էֆէնտի :

ԳԱՆԶԱԿ

Արժ. Յակոբ վարդապետ տէր Աւետիքեան :

ԴԻՄԵԱՅՈՍ

Արժ. Բաւաճարա վարդապետ տեւուէ :
Թէրկոյաղան Թադոս աղա :
Գարաձեան Գէորգ աղա Չմիշի զէնտի :
Փիլիպոսեան Գաբրիէլ աղա Սաշիկերցի :
Խաչմիկեանեան մահա, Յարութիւն աղա Սաշիկերցի :
Միքատանեան Մարտիրոս աղա Տիգրանապետի :
Սահաւեան Գալաթիէլ աղա Մաշիկերցի :
Փառաբանեան Սարգիս աղա Նուէր գալաթիական աշակերտելոյ :
Թաւշի Սարգիս աղա Արապիկերցի :
Իօնուսուսեան Գէորգ աղա Ահիսայ :

Սառազեան Մարտիրոս աղա Բիւրքէ Մարմիկայի
Կարապետ աղա Դեճակ Գօլեւցի :
Գօլեւապետեան Յակոբ աղա Տիգրանապետի :
Աստուածատուր Ընկերութիւն :

ԵԴԻՊՏՈՍ

Արժանապատիւ Միքայէլ վարդապետ :
" Կարապետ վարդապետ :
Գալիպոլեան մահտեի Նէմիւր օրիորդ Գօլեւցի :
Լադարով Միմեճոս աղա Զմիւռնացի :
Կարապետեան Գօղո էֆէնտի :
Նուէր Խորենեան վարդապետի :
Ռաֆայիլեան Գէորգ Պէյ :

ԵՐԶԱԿԱՅ

Քիւրտ օղլուեան մահտեի Գրիգոր աղա :

ԵՐՈՍԱՐԷՍ

Վսեմափայլ Դաւիթ փառաւոր Կառապետի քաղաքի :
Լիւր փառաւոր :

Արժանապատիւ Վրժանէս վարդապետ :

" Պետրոս վարդապետ :
" Յովնանէս վարդապետ :
" Եղիշէ վարդապետ :
" Խաչատուր վարդապետ :
" Կիրակոս վարդապետ :
" Ներսէս վարդապետ :
" Երեմիա վարդապետ :
" Աստուածատուր վարդապետ :
" Փիլիպոս վարդապետ :
" Խաչատուր վարդապետ :
" Խորեն վարդապետ :
" Մեդալի վարդապետ :
" Թադէոս վարդապետ :
" Բարդուղիմէոս վարդապետ :

Սարկաւազ Բարսեղ Բաղիւկերցի :

" Գէորգ Զմիւռնացի :
" Գաբրիէլ Վանցի :
" Միքայէլ " :
" Յարութիւն Ա. Կեմիլիճեան Գօլեւցի :
" Սահակ " :

Տիրացու Խաչատուր Բեկիզէճեանի :
Անգղիոյ Հիւպ. Մ^r. N. Moore, Consul d'Angleterre.
Դ^r. H. Peterman Géraint du Consulat de la
Confédération de la l'Alleman du Nord à Jérusa-
lem .

Գաղղիոյ Բնդհանուր Հիւպ. Մ^r. E. de Barère, Con-
sul Général de France.

Գաղղիոյ Հիւպատոսարանի քարտուղար, Մ^r. F. Rou-
gon, Chancelier du Consulat de France.

Խաչատուրեան Յակոբ աղա :

Մուլաֆեան Կարապետ աղա :

Մուրադեան Բարդա Յակոբ աղա (2 օրի.) :

Ռուսիոյ Հիւ. Մ^r. André Kartzoff, Consul de Russie.

Սպանիոյ Հիւպ. Մ^r. Louis Dodic, Consul d'Espagne.

ԵԴԵՍԷ

Գալանտարեան մահտեի Գրիգոր աղա Ահիսայ :

Լուսաւորչեան ընկերութիւն :

Լուսաւորչ. ընկ. գիշերային ուսանողք :

Պատանձեան մահտեի Պարտաւազ աղա :

ԵՐԵՒԱՆ

Տէր Անտոն Աւագ քահանայ Հին Նախիճեւանու :

Տէր Յովնէի քահանայ Մեփիստի :

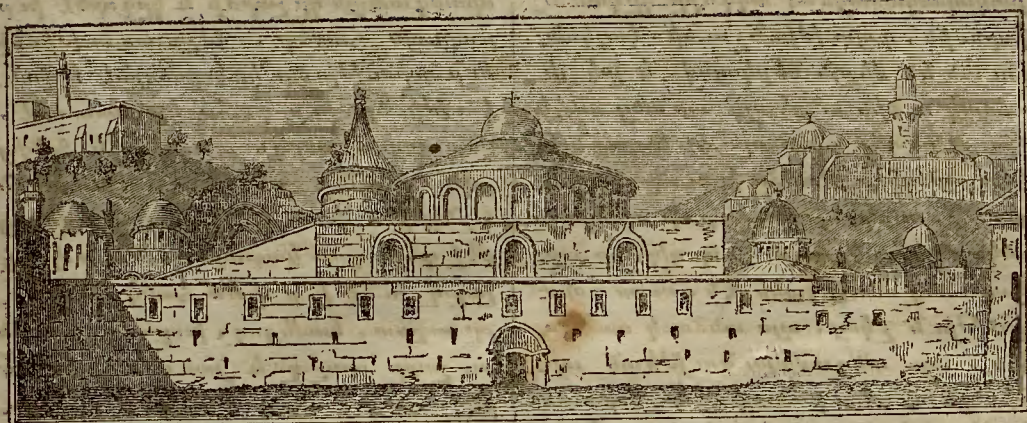
Քերիմով մահտեի Եղիշապետ աղա :

ԵՐԴՆԱՆ

Առաջնորդ Կալիփիոյ արժ. Յակոբ վարդապետ :
Չորիքիմեան Գրիգոր աղա :

ԶՄԻՆԻՆԷԱ

Տէր Յակոբ քահանայ Պարտապետեան :
Աղանձեան Սոսի փան աղա :

ԵՐԵՎԱՆԻ ՏԱՐԻ
ԹԻՒՆ 3.

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԵՐԵՎԱՆ 31.
1868.

ԱՐԳԵՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԱԶԳ

Օ առիակիսն տօներուն
սրտաճառաւ ամանթերթիս
ժամանակին չկրնալ հանել
նուս համար մեր Կեծապալ
տիւ թիթերցորաց ներսդալ
միտութիւնը կը խնդրեմք :

ՅԱՐԱՅԱՆԻ ԲՈՒԹԻՒՆ

Կաւ մարդիկ սրմբ բարե նպատա-
կի մը համար կը շարժին և կ'աւեն . « ք-
նեք այս ինչ բանը » , և ահա աններկան
է կորսի սրտիւ , յարատե աշխատաւ
թեամբ կը ձգնին զայն կտտարել և
եթէ հարկ ըլլայ այս նպատակին հա-
մար իրենց անձը զահել , զայն եւս չեն

խնայեր . այս անխնայ ջանից հետեւու-
թիւնը փրկութիւն է արգարե .

Սակայն դժբաղդարար անտակ մը
անձինք ալ կան , որ իրենց մարդկու-
թիւնը կորստած լալ խօսքով կանչեն
իրենց կեանքը . մեծամեծ բաներ կը
խտտանան , ամեն բանի ձեռնամուխ
կ'ըլլան յանձնադատանութիւն . բայց
առանց բան մի կտտարելու միշտ խօս-
քով կը լծարեն , ժամանակին անխնայ
արագ արագ կը դառնան , սակայն իրենք
միշտ անցաւի չըմանի մը մէջ կը շարժին
առանց անկէջ դուրս ելելու . այն կէ-
տին միայն են միշտ , յարում էին իրենց
մանկութեան ժամանակ . զգացական
բացձանաց լրումը միայն իրենց երջան-
կութիւն կը համարին առանց մտա-
բերելու մարդուս կարողութիւնը , այն
սիւեւայ համար բնական օրէնքը որ
աղբիւր է ամենայն օրինաց և օրով

քաղաքականացեալ ազգերը կը կառաւ
վարութիւն , գոյութիւն չունի . կաշկան-
դուած են միայն ներկայով , և ըսկ յի-
շտտակ ունին անցեալը՝ առանց անկէ
օգուտ քաղել գիտնալու , ապառնոյն
վրայ յայնպիսի թանձր խաւար մը պա-
տած է , ուրկէ դադարաւ մը նշմարելը
անկարելի է . կը կործեն որ զիրենք չը-
ջադատող առարկաներէն դուրս գոյա-
ցութիւն չկայ , այս անձուկ սահմա-
նին , այս անգամաւրժութեան ար-
դիւնքն ալ անուրանալի է որ կորուստ
է : Երբ երբ այս երկու հակառակ դը-
րութեանց ենթակայները կրկնապատ-
կուին , հարկաւ եղբայրացութեանց
զօրութիւնը կը սաստկանայ . և կամ
աւելի բացայայտ ըսենք , երբ ըսկ անձ
մը միանգամայն կ'ըսէ և կը գործէ և
կամ ասոր հակառակը ըսկ խօսքով կը
սրարապի , այն անձին այս երկու շարժ-
մանց արդիւնքը , օգուտ կամ փաստ ,
մեծ մասը իրեն համար է . գործ մը բը
նականաբար պատճառին զօրութեան
համեմատ կ'ըլլայ . բայց երբ ազգ մ'է
այս երկու դրութեանց միայն ենթա-
կայն , երբ ամբողջ ազգ մ'է որ կ'ըսէ
և կը գործէ և կամ ըսկ խօսքով կը յա-
գենայ : Կենք և կորուստ իրենց զօ-
րութիւնը կ'առաւելուն . թշուառու-
թիւն և երջանկութիւն նոյն համե-
մատութեամբ կը տիրապետեն : Վնձ մը
և ազգ մը մի և նոյն բանը չեն . անձի մը
օգուտն ու կորուստը այն ատիժան զօ-
րութիւն չունի , որչափ ազգի մը , ազգ
մը երբ միանգամայն անշարժ կրկենայ ,
կ'անգամաւրժի , խորին թմբու թեան
մէջ կոյր զկուրացն կը խորխորի . երբ
կ'ըսեմ կորստեան եղբւր կը տատանի ,
այն ազգը իւր ամբողջութեամբը թը-
ռառութեան անել լաբիւրինդափն
մէջ իւր գոյութիւնը կ'ուտէ՝ տուանց
յագենալու , և անձի մը կորուստը որ
չափ աննշան է , այնչափ ալ ազգի մը
կորուստը նշանաւ որ կ'ըլլայ : Իսկ երբ

միանգամայն կը շարժի և կը գործէ իւր
բարւոյն համար , թշուառութիւնը
իւր զօրութիւնը կը կորսնցնէ երջան-
կութիւնը իւր գահը կը հաստատէ .
ըստ օրում մարդուն կամաց և ջանից
յառաջ ամեն բանակալ զօրութիւն
կ'ընկրկի . վասն զի մարդը արարածոյ
մէջ գերազոյն կատարելութիւն մը ըլ-
լալով , ունի իւր վեճ հանգամանքնե-
րը ազատ , կամեցող , խորհող , բարին
ու չարը որոշող և յառաջագիմութե
ընդունակ է . կարողութիւն ունի ա-
մեն բանի , որոնք իւր իշխանութեան
տակն են եթէ ըստ օրինի գործածել
գիտնայ այս կարողութիւնները , ան-
հնար է որ թշուառանայ : Զրեչ են
այն ոգիները , անասնական վիճակի ար-
ժանի են անոնք , որոնք մարդկութեան
քայլերը պրկելու համար կ'ուրանան
մարդկութեան վեհութիւնը ըսելով ,
թէ « Մարդը այս բանը ընել կարող չէ .
անհնարին է » : Իսկ , եթէ կոյ մար-
դուն վերաբերեալ գործոյ մէջ անհը-
նարութիւն մը , այն ալ պէտք է ըլլայ
ծուրութիւնն ու անհոգութիւնը , վա-
տութիւնն ու չարութիւնը . ո՛հ , չկայ
անհնարութիւն մարդուն համար բաց
ի միայն Վստուծոյ պատկանած գործե-
րէն . մարդուն կամքը ամեն բանի յաղ-
թող է . եթէ այս կորովը ուրիշ ան-
պատշաճութեանց վատնած ջըլլայ : Ե-
հա տասն և իններորդ դարու հարա-
զատ սրգիքը ըսին . խորտակենք միջնա-
դարեան խաւարը , և ահա անվահեր
սրտիւ , յարատեւ աշխատութեամբ
ձեռնամուխ եղան դարերէ ի վեր
մարդուս սրտին , մարմնի , մարմնոյն յառ-
կութեանց վրայ քաշուած թանձրա-
մած ամպերու նման սեւաթոյր վա-
րագոյրը պատուեցին , կործանեցին ար-
գիտութեան ջահը , փշուրցին անբա-
խայկանութեան գաւազանը , յառա-
ջագիմութեան անխոցելի զէնքերովը
զրահաւորելով , խաւարոյին դրութեց

անփիչքէն կարծուած ապառաժը փրչ-
րեցին, բռնակալ օրէնքները ոտքի տակ
առին, տգիտութեան, աւերորդապաշ-
տութեանց, նախապաշարմանց և ան-
բարոյականութեանց մարդու մարքին՝
սրտին և խղճին վրայ դրած սանձը,
գեղարանը և շղթայն խորտակեցին,
խայտառակեցին այն մոլութիւնը՝ որ
առաքինութեան կերպարանօք մարդ-
կութիւնը կը խաբէր, հաւատաբնութեան
խորայնները իրենց արեամբ մու-
րեցին, գողաց, սարսուռաց այն հրեշ-
որ իւր ճիրաններուն տակ կը ճնշէր
մարդկութիւնը, թագաւորութիւնը,
իշխանութիւնը իրենց խրոխտ գլուխ-
ները խոնարհեցուցին այս յեղափո-
խութեան հարուածին տակ որ հասա-
րակաց լուսաւորութիւնն էր, որ հա-
տարակաց յառաջագիմութիւնն էր, ու
գիւտաւ մարդկութիւնը, իւր թը-
ռիչները պարզեց, աչքերը բացաւ և
իւր յոյսը որ Պանթոքայի տուփին տակ
միայն կը համարէր, իւր գլխուն վրայ
տեսաւ. ալ աւելի սկսաւ յառաջագի-
մութեան փարիլ. յառաջագիմութե-
տի ղինուոր մը հանգիստացաւ. քարո-
ղեց թէ մարդն բարոյական էակ մ'է,
բարոյեց թէ մարդն ազատ արարչի մը
եղական ազատ արարածը ըլլալով, բռ-
նութիւնը չկրնար զայն ճնշել. գոչեց
տարփոլեց թէ պէտք է ազատ ըլլայ
մարդը իւր սահմանին մէջ. պէտք է
խորհածը խօսի և գրէ, և արդեամբ
ալ ցոյց տուաւ. (սակայն այսպէսով
մարդը իւր սահմանուած վիճակը դը-
տաւ — դէպքերը կը խօսին. այս մասը
լուութեամբ կ'անցնինք). բոկոտն չըզ-
թաներու պրկուեցաւ, թոյն խմեց,
բանտարկեցաւ ազատութեան և յա-
ռաջագիմութեան համար, և ասով
գրականութիւնը յառաջացաւ, մա-
մուրը հաստատուեցաւ. որ առաքի-
նութիւնը հրապարակաւ կը վարձատ-
րէ, և մոլութիւնը կը սպառէ, շոգիին

գորութիւնը գիտցուելով գործիքներ
հնարուեցան, որոնցմով երկրագոր-
ծութիւնը պայծառացաւ, ժողովուր-
դեան նիւթական գորութիւնը աւել-
ցաւ, բարբառտութիւնը գրեթէ իւր
ճիշտ վիճակին մէջ մտաւ. այս բարե-
բաստ եղաւ հանրութիւնը, լոտ ու
րում յարաբերութիւնները գիւրա-
ցան. բայց... տարբերն անգամ նո-
րա յառաջագիմութիւնը տեսնելով
մեղմացուցին իրենց խառութիւնը,
նայն ինքն բնութիւնը գոգցես ընկե-
րացաւ նորա այս ճանապարհին: Ահա
ստոնք յառաջագիմութեան արդիւնք-
ներն են, որ կենդանի գորութիւն մ'է,
մարդկային բնութեան էական հան-
գամանքներէն մին է, որ երկնատուր
շնորհք մ'է, որն որ հսկայաքայլ պէտք
է ընթանայ առաջուր առնելով իւր
ընթացքին խոչնդոտները, և զոր կա-
տարողը մարդու գործունէութիւնն
է. այսպէս կը նկատենք Աւրուստի և
յաճախ այսպէս կը քարոզուի մեղլու-
տաւորութեան անդրանիկը, սակայն չենք
ուզեր անոր միւս կողմը նայիլ. քանզի
հոն մեր պատկերը պիտի նշմարենք:

Այս տեղ տխուր խորհուրդաժու-
թիւններով կը յուզեն ամեն զգացուն
սրտեր, երբ կ'տեսնեն թէ Հայ ազգը
այս գործունէութենէն զուրկ ըլլալով
յառաջագիմութիւն չունի: Հայ ազ-
գը՝ գրեթէ քիչ բացառութեամբ խօ-
սելով լոկ խօսքով կը պարապի, թե-
ւերը կը բանայ, սլանալ չունի, կը տա-
տանի, կը շարժի, կը յուզի, սակայն
երբ կարգը գործելու գայ, կամ խոյս
կուտայ, և կամ կը կաղայ: Հայ ազ-
գը կ'ըսէ, հայրենիքը գերութենէ ա-
զատեմք, մէջ ի մէջ վեհ խօսք, հայրենի-
քը աղատել. այլ սակայն ուր է գործ-
միլթէ խօսքով հայրենիք կ'աղատի, ա-
ռանց գործի ամենաշնչին կէտ մը ան-
գամ չի փոխուիր, թող թէ հայրենիք
աղատել, հայրենիքը գերող բռնաւորը

չառ դորաւ որ է, անոր յազթող ատ-
յեանը միմիայն յառաջագիւծութիւնն
է. հայրենիքը բռնաբարողը մարդ չէ,
այլ միջին դարս ճեղքը՝ Կոլիտութիւ-
նըն է. այս գերութենէն է ահա որ
պիտի ազատենք հայրենիքը կամ աւել-
ըն ազէկ է ըսել ազգը. եթէ հայրենիք
ըսելով Հայաստան կ'ակնարկենք, մե-
ծապէս կը խաղինք. վստօն զի Հայաս-
տանը Հայաստան ընող Հայրն է. Հո-
յը այսօր մտաւ որ գերութեան մէջ
կաշկանդուած է, և մէք փրկութեան
նկատմամբ հայրենիք՝ ազգը կ'ուղենք
իմանալ, Թող յառաջագիւծութեան
չաւղին մէջ մանանք մեր միտքն ու
սիրտը լուսաւոր սկզբունքներով և հա-
տատուն տեսիլքներով՝ զարդարենք
Թող մեր հոգւոյ վրայ իշխող բռնա-
ւորին ձեռքէն ազատինք, և ահա այն
ստուն միշտ ազատ պիտի ըլլանք նոյն
խիլ գերութեան մէջ անգամ, առանց
ներքին ապստամբութեան տրտաքին տղա-
տութիւնը նշանակութիւն չունի, վա-
ստն զի առեւականութիւն չունի, ինչ
պէս աւազի վրայ հիմնուած տուն մը:
Մտանց կրթութեան, առանց մարդա-
վարութեան ազատութիւնը վայրե-
նութիւն է, կրից գերի՝ ըլլալով ամե-
մենատեսիլի գերութիւններէն ահա-
ւոր է, այնք է որ տգիտութեան իշ-
խանութիւնը ջնջենք. նոխարաշար-
մանց աւելորդ ապաշտութեան շղթայն
խորտակենք, մարերը գիտութեան
արօրով հերկենք, սրտերը բարոյա-
կանութեամբ զարդարենք:

Քանի որ այսօր մեծաւ մասամբ
կուրուցեալք առ խաբխաբա կը քաշ-
լենք, ոչ դատում ունինք և ոչ խոր
հաւրդ, կրիւր գրաւած ենք, ատելու-
թիւն և նախանձ, անմիաբանութիւն,
և ետութիւն զմեզ չըմարտած են.
քանի որ տգիտութեան խորշակը մեր
ջիւղերուն հիւթն անգամ չըրացուցած
է և զմեզ իւր ճիւղաններուն սակ կը

ճնշէ, կը տարածէ նա և իւր դորա-
թիւնը մանկութեան վրայ զայն հաշ-
մելու համար. քանի որ կարող անձինք
անհոգ, ոչ միայն չեն գործեր, այլ և
գործաշն ալ չեն քաջալերեր և միան-
գամայն արդեւք կ'ըլլան, մինչդեռ ժո-
ղովրդեան իրաւունքը բռնաբարելով
խաբէութեամբ իրենց օգտին միայն
կը նայեն, փրկութիւն չկայ: Ազգը կո-
րրստեան եղբը հառած է. սակայն այս
պիտեայ համար ազգ քիչ ըսել է, քիչ
ըսել է գիտութիւն, անոր առաջը բա-
րոյականութիւնը նշանակութիւն չու-
նի. չեութիւն է պարտուց և իրաւանց
սկզբունքը. ինքը իւր կրից և յանկու-
թեանց համար ծնած է. իւր յոժարու-
թիւնն ու շահը ամեն բան է. իւր սե-
րունդն ալ այնպէս կը մեծցնէ. այսինքն
իւր օգուտը միայն նայիլ. ազգը կոր-
ծանել, որովայնը պարտելէ՝ Աստուծոյ
կանները մարդ չեն անոր քով. այլ մի-
այն այն իմաստակները, զորս իրենց այս
անխիղճ ջարտութեան հպատակներ կը
գտնեն. այս ալ քիչ է. մէկ քանի ինք-
նընտիր ամեն տեսակի պաշտօնեայնէր
անարժանութեամբ իշխանութիւն ա-
ռած, ժողովրդեան խիղճն ու միտքը
կը կաշկանդեն. ճգնարկա յառաջագի-
մութիւնը մոլութիւն կը քարոզեն. և
սեղը՝ ծպտեալ յառաջագիւծութիւն
կը ցուցնեն վախնալով որ չըլլայ թէ
ժողովրդեան սչբը բացուի և իրենց
խաւարին մէջ գործածները նշմարելով
խայտառակէ. ժողովուրդը անանց կը
բից խաղալի եղած, ինչ որ ըսեն այս
մարդիկը կ'ընէ, որով ազգին մէջ մե-
ծամեծ խռովութիւններ տեսիլ կ'ու-
նենան. ազգը կը լըզովի. ժողովուրդը
մնաս կ'ընէ թէ նիւթապէս և թէ
բարոյապէս. ազգաւոր սրտերն ալ այս
աղետալ տեսականները տեսնալով և
նկատելով որ այն անգ մնարժան եկե-
ղեցական մը կայ կը գայթակղի. շատերն
ալ առանց սրտման և ուղիւղ դատման

բոլոր կղերականութեամբ ինք կը պախարակէին
հոս կ'ուզեմ մէկ քանի գիտաւորութեան
ընել : Ի՞նչ է արդեօք կղերականութիւն,
եթէ ոչ Աստուածոյին հաւիրական
պաշտօն : Այս պաշտօնը ինքնին սուրբ
է և պատկառանաց արժանի, սակայն
Յօւդա մը չկրնար տաքելութիւնը
եղծել, իսկ եթէ կղերականութեան ք
տեղով այս քնդհանուր ձայնին տակ ե
ղող մասնաւոր անձինքը կ'ուզենք իմա
նա՞ն որք կրնան այն պաշտօնին արժա
նի բլլալ կամ չբլլալ . եթէ ներքի է
լուէլ . այս դրութիւնը միայն է . քանզի
յանցաւորն է միայն պատժոյ արժանի .
օրինակով մը բացատրենք . երբ պարտիկ
մը մէջ անկուած վարդենի մը միտա
նակ վարդի լոկ փուշ տայ , բնաւ մարդ
մը չկրնար բռնել թէ վարդենիները պա
խարակելի են . որովհետեւ փխմանակ
վարդի փուշ կը հատուցանեն . փուշ
տառով վարդենին միայն վարդենի բլ
լալէ գաղտնած է . այսպէս ալ երբ կը
զերական մը իւր պարտքը չկատարել ,
այլ իւր տառիձանին անխլայել գործե
րու ձեռնամուխ կ'ըլլայ , այն անձը մի
այն յանցաւոր է . ինչու անարատ կը
ղերականութեանը և ինչու անմեղ կը
զերականը չարին հետ մէկ ջուրով լը
ւացուի . օրէնքը արդար է երբ յան
ցաւորը կըտառժէ և արդարը կըվար
ձատրէ . ուրեմն ոչ կղերականութիւն
և ոչ ալ կղերականները պախարակելի
են . այլ լոկ յանցաւորը :

Այս է ահա մեր ներքայ վիճակը . այս դրութեամբ հայրենիք՝ այսինքն ազգային մասնորական վիճակը գե-
րութենէն չ'ազատուիր . դարձեալ
կրտսեմ նախ՝ ներքին աղատութիւն .
սպա արտաքին . օն ուրեմն աշխատիկք
յառաջերթալ բարութեամբ և կենն
դանտութեամբ . ոգեւորինք , զօրա-
նանք , յառաջագիմնութիւն զմենք
ալ հագնինք , խորասկենք ագիտու-
թեան իշխանութիւնք , անբարոյակա-

նու թեան սեւ վարդաշորը սրտառենք և
 մանկու թիւնը, որու վրայ է աղբին ա-
 տաբայ երջանկու թեան յայտը, այս
 խորխորատէն հանենք, լուսաւոր շաւ-
 դին մէջ մայրնենք, ճշմարիտ ուսում-
 նոականութիւնը փառաւորենք, ք- թե
 իմաստակութիւնը, առարկնութիւնը
 թող թագ առնու, օրինաւոր մայրեր
 պատրաստենք, որոնք իրենց զաւա-
 կուները մայրական գրկաց մէջ կրթե-
 թարդականութեամբ, անոնց սիրտը
 հայրենասիրութեան ազգատիրութե-
 եւանդով վառին, անոնց մարին մէջ
 հաստատուն թե մարդս ընկերական է,
 միայն, իւր օգտին համար աշխատողը
 մարդ ըլլալէ կը դադրի, և ահա ան-
 միջապէս արդիւնքը պիտի տեսնենք,
 ըստ որում մայրական խանդադրոտու-
 նաց յանած սերմը աւելի դժուար է
 քան թէ ուսուցչի մը: Աշխատինք ճշ-
 մարիտ ազգասէրներ պատրաստելու,
 չլուսահատինք երբէք խաչնդոտներէ,
 որք հարկու պիտի պատահին, նա-
 խախնամութիւնը կ'օգնէ, երբ նախ-
 ասկինա բարի և գործերնիս օրինաւոր
 է, բարի նպատակին միջոցն ալ սակայն
 բարի ըլլալու է, ըստ որում ճշմարիտ
 յառաջագիմութիւնը իրական լուսա-
 ւորութիւնը և բանականի վրայ չա-
 տղատու թիւնը Աստուծոյ կամքն են,
 ուր Աստուածային կամք կայ, հոն բա-
 րութիւն կայ, բարութիւն եղած տեղը
 օրինաւորութիւնը կը գործէ, և ուր
 օրինաւորութիւն կայ, այն տեղ է ա-
 հա ուղղութիւն և կատարելութիւն,
 ուրեմն խօսքով չ'անցունենք մեր ան-
 գին կենաց անգին փայրկեանները, մարդ-
 կութեան օգտին համար գործ պէտք
 է, բարենորոգող գործի յարաւու-
 թեան մէջ կրնանք յառաջագիմութիւն
 և փրկութիւն գտնել, մեկ հօր սրգիք
 եմք, ինչ է ուրեմն զմեզ մեկ սրտով
 գործելէ արգելադր, խաղաղները զայն
 և գործենք և այն ատեն անշուշտ ար-

դիւնքը կը տեսնենք : Հայաստանի նը վայրերու զգոն սղաւնի Եղիշէ հայրերնիս ալ իւր հեղաձայն և քաղցր բարբառով կը բաջաբերէ ըսելով «Օ՛ւրդու թիւնն է մայր բարեաց և անլուգու թիւն ծնող չարեաց » :

Յալիք Լ. Պօլեյի . աշակերտ
Վասնհատարայ վարժարանին :

Երբեմն Գեր. Հատունի . — Դիւրդունիս
— Բանի թիւնս աւ Հայ — Հաւովեական աղ
գայինն :

Երկար ժամանակէն ՚ի վեր Հատունեան խնդիրը բանախօսութեան առարկայ դարձածէ աղգային քանի մի պարբերական թերթերու մէջ, այն է Սասիի, Վասնիսի և Սանդուխի : Այս խնդրոյ մասին մենք, ցարդ ըսովիւն պահպանած ենք, ոչ թէ անտարբերութեան պատճառաւ, այլ խնդրոյ բուն աղբիւրէն հեռի լինելուն և այլոց աւսածները կրկնելէն խուսափելու համար : Այսօր հրատարակու յայտնելով մեր համակրութիւնը այն ուղղախոհ խորհրդածութեանց մասին, որոնք ցարդ հրատարակուած են յիշեալ լրագրաց մէջ, կը պարտաւորինք, եթէ ոչ Հատունեան բովանդակ խնդիրը, գէթ նորա երբեմն գիտողութեան առնուլ յուսարով որ այս կէտէն կարելի է աւելի խոր թախանցել խնդրոյն մէջ և աւելի պարզել :

Գեր. Հատունի Երբեմն ապագա ուած է Վասնիսի հաղիսի 131 թուոյն մէջ, յորմէ և մենք առնելով անիւփոխ կը տարագրենք ահա վերստին, որպէս զի գիտողութեան առնուած յողուածները առաւել շօշախելի լինին ընթերցողաց համար :

ՁԵՒ ԵՐԴՄԱՆ

1. Եւ Անտոն Պետրոսի . Հատունեան ընտրեալ Պատրիարք Կիլիկիոյ ի ժամէ ստոյի և առջարդ եղէց հաւատարիմ՝ և հնազանդ Երանելոյն Պետրոսի և սրբ.

Եւ Առաքելական Հռովմեական Եկեղեցւոյ, և ձեզ Ամենաուրբ Տեառն ինց . Տեառն Պիտի թ, և յաւ ջորդաց, Չորաց որք ըստ կանոնաց զհասանալոյն տու թիւնն առցին :

2. Ոչ եղէց խորհրդակցից, կամ հաւան կամ գործակից, զի կորուսիք զիստ կամ զանգամ, և կամ չոր ինչ հասանիցե Չեզ նենգութեամբ, և կամ իւրիք իրօք բռնութեամբ ձեռն ակրանիցին և կամ պատրուակաւ իւրք անխաւսեցին ի Չեզ :

3. Չիւրհանդէս զոր հաւատասցիք ինձ Չեզէն, կամ ՚ի ձեռն Առաքելական նուիրակաց, կամ հրեշտակաց և կամ թղթովք, ի վնաս Չեզ գիտութեամբ ումք ոչ յայտնեցից :

4. Օգնական եղէց Չեզ ի պահել կամ ՚ի պաշտպան լինել Հռովմեական Բաշանադարութեանդ և Աբբունական Իրուանց Ս. Պարտի պահեալ բղկարդ ստոյիս ինց, ընդգէմ ամենայն մարդկանն :

5. Ընդ գեաղանի առաքելական Թուոյ պատուով և մեծարանք վարցցոյ ի գարտան իւրում և ՚ի մեկնել, և յամենայն պէտս նորա եղէց ձեռնառ :

6. Չիւրառնա, զպատիւս, զառանձնաշնորհութեան և զսիրութիւն Երոյ Հռովմեական Եկեղեցւոյ, Պրութեան Չեզոյ և յաջորդաց ձեռոց պապահել, պաշտպանել, առաւելել և յառաջացուցանել նանցայց :

7. Եւ ոչ եղէց խորհրդակցից, կամ գործակից, կամ դաշնակից ի գործս, յոր նիւթեցէն ձեզ և յաջորդաց ձեռոց կամ նմին իսկ Հռովմեական Եկեղեցւոյ չարիք կամ վնաս պնդանայ, իրաւանց, պատուոյ, վնասի և իշխանութեան իւրեանց :

8. Եւ եթէ գիտացիք երբեք, թէ են որք յայտնիս մտարեթիցին և մարանիցին, ըստ կարի իմում իտիանել նանցայց և փութացոյց արագ ազգել Պրութեան Չեզոյն, կամ այլում ումք ընդ որչ ձեռն ՚ի գիտութեան նորին հասանել կարիցե :

9. Չվանտս սրբոց հարց, զհրամանագիրս, բղկ պատուիրանս, զվերադաշնութեան, զկարգադրութեան, զթիւս և զհրամանս Առաքելական յսոն նայնորդութեան իմմէ պահեցից և այլոց և ուսյ պահել :

10. Մտրութեանց, հնարից նենգութեանց Չեռիսիստոց, հերձուածողաց, և ապտոսնոց ի Սրբութեան Չեռիս և ի յաջորդաց Չեռոց, յամենայն զբութեան իմմէ ընդգէմ դարձոյց, և վնաս դարձի նոցա մտադիւրագոյնս արեցայց :

11. Թէ կրէցայց ի Սինհոդոս ելից, և թէ արգել ինչ կանոնական խորան այն՝ ոչ լինիցի :

12. Ի հեկա ամս միանգամ անձամբ և ինձէն Գերեզմանի առաքելոց այց արարից, և Սրբութեան Չեռում և յաջորդաց Չեռոց տայ զհամար համարէն հովուական պաշտամանս, և այնր ամենայնի որ պատրանիցի որով և կից պայմանաւ վնասիկ Պատրիարքական Եկեղեցւոյ ինց և բարեկարգութեան կրեթականաց և ժողովողեան, և փրկութեան հոգւոյ ինձ յանձն եղից և փոխանակ ընդ այնր ընկալեալ զհրամանս Առաքելական ըլնմութեամբ կոտարեցից զնոսն :

13. Իսկ եթէ արգել օրինաւոր խոշնգան լինի.

ցի ինձ, դամենայն ի վերագոյն դրեալդ կատարեցից ի ձեռն պատգամաւորի իմոյ, որ յեկեղեցական արժանապատուութեան իցէ, և առանձինն յինքն ի սոյն կարգեալ, և եթէ պակասիցի ինձ որ այդպիսի սխալման արարից երկոց միոյ յաշխարհական կամ ի կրօնաւորական կարգէ՝ առն առաքինւոյ և կրօնաւորի, որ տեղեակ իցէ ամենայն իրաց իմեր անդր յիշատակելոյ: Այլ զհարգաւոր պատճառս խափառեալ իմոյ ցուցից ի ձեռն վերագրեալ պատգամաւորի իմոյ առ Գարաթնոյն Սրբոյ Հռոմէական Եկեղեցւոյ՝ Գահերեց Ս. Ժող. Տարածման Հաւատոյ վասն դործոյ Արեւելեան ծխի:

14. Չստացուածս պատկանեալ եկեղեցւոյ և սեղանոյ իմոյ կա՛մ սոյն, որոյ և իցեն, և եկեղեցւոյ և նախկան տեղեաց Գաղտնաբերութեան իմոյ ոչ վաճառելոց, ոչ պարգեւեցից և ոչ եպիսկոպոսի և ոչ մեղսանդամ տոյ յաւատ, կամ որով և իցէ օրինակաւ օտարացեցից, և ոչ ներեցից սոյնում աւեր օտարաշուքանել զնոսին սուանց հաւանութեան ճաշանցապետին Հռոմոյն:

15. Եւ եթէ օտարացեցանել ինձ ինձ գիտելոյ, կամ իմ նովին իսկ անկանել ընդ բանադրանք որ առաւել է ի սահմանադրութեան Պօղոսի Բ. երկ. մէջ վասն իրացս այսոցիկ:

Այսպէս օգնական լիցի ինձ Աստուած և Ս. Աւետարանս Աստուծոյ:

Այս երդման ձեռքն ամենեւեւ կը տեսնուի ինչպէս պապական վարչութեան դրութիւնը, նայնպէս և Վեր. Հատուցի կաթողիկոսութեան խնդրոյն ուրիշ. Առաջնայն վերաց երկար դարերէն ի վեր այնչափ խօսուած և գրուած է, և այնպիսի նշանաւոր հեղինակութիւններ կան, որ եթէ իւրաքանչիւրէն մի տող առնուէր, մի մեծաւ հատոր գիրք կը կազմուի, ուստի և տարագորտ աշխատանք կը համարինք պապական դրութիւնը յուզել, քանի որ ընթերցասէրներէն ցանկացողները կարող են բիւրաւոր հեղինակութիւններ ձեռք բերել, թէ Հայերէն և թէ մանաւանդ օտար լեզուներով տպագրուած, և իրենց հարցասիրութիւնը գոհ տանել: Իսկ երկրորդաց, սինքն Վեր. Հատուցի կաթողիկոսութեան և երդման խնդիրը արժան կը համարինք համառօտ դիտողութեամբ հշտադասուել և պարզել, թէ արդեօք ինչ նշանակութիւն ունի աստուածա-

յին օրինաց համեմատութեամբ և ժողովրդի կամ եկեղեցւոյ իրաւանց նկատմամբ:

Վրիտանէութեան նախնի դարուց պատմութիւնը, (ինչպէս և մեր Հայաստանեայց եկեղեցւոյ անխախտ պահպանած գեղեցիկ սովորութիւնը՝ կաթողիկոսական, պատրիարքական և առաջնորդական ընտրութեան նըկատմամբ) յայտնապէս կը հաւատօնէ, որ եկեղեցական վարչութեան գլուխ անցնող անձինք, պատրիարքունք, եպիսկոպոսունք և երկրունք, իւրաքանչիւրն ըստ իւրում շրջանի, ժողովրդի աղաւտական հօւանութեամբ կընտրուէին, կ'երգուէին, կամ, աւելի լաւ տեսել, կ'աւխտէին հաւատարիմ աւանդաւոր հանդիսանալ եկեղեցւոյ վարչապետութեանը և ժողովրդի բարոյ յական, ճշմարիտ և իրական շահուն: Վասն զի այն ուխտը որ յաւիտենական սիրութեանքներու և ընդհանրութեան օգտի համար լէ, այլ մասնաւոր անձի, բռնաբարութիւն է հանրական արդարութեան և ոչ ուխտ: Իւրեմն թէ ինչ նշանակութիւն ունի Վեր. Հատուցի երկ. մէջ ընթերցողք իրենք խելամոհմէն իսկ մենք այս խոտորման արմատը հետազոտենք:

Եկեղեցական պատմութեան հմուտ ընթերցասիրաց քաջ յայտնի է, որ քրիստոնէութեան առաջին չորս դարերուն մէջ եկեղեցականք և մանաւանդ հայրապետք ժողովրդէն կընտրուէին և ժողովրդի առջեւ կ'աւխտէին իրենց պաշտօնը արդարութեամբ և հաւատարմութեամբ վարել, ինչպէս որ առաքելական կառուած Սահմանադրութիւնք և չորս դարուց ժողովական կանոնադրութիւնք և այլ գրուածք յայտնապէս կը ցուցնեն, որոց մէջէն բաւական կը համարինք Աւետ. մեծ պատի նշանաւոր խօսքը յառաջ բերել, որ կ'ստէ. «Այն որ ամենաւելի վրաց պի-

տի լինի , ամենէն ընտրուելու է :
(Qui praefuturus est omnibus, ab omnibus eligatur) . Սակայն յետ ժամանակաց Արեւմտեան կամ Հռովմէական եկեղեցւոյն մէջ այս հանրական ընտրութեան երգման ձեւը փոխուեցաւ , այսինքն Պապերն սկսան ընտրուիլ ուղղակի հոգեւորական դասէն առանց ժողովրդի մասնակցութեան և այդ միայն կրեւելէն , այսինքն Վարդինալաց փահուած ժողովէն , առանց բոլոր եկեղեցականաց մասնակցութեան և այս վերջին ձեւն է որ մինչեւ ցայսօր կը շարունակի , այն է Պապերն կրնարուին Վարդինալներէն և սրբա Պապերէն :

Այս դրութիւնը որ կառարեալ բռնաբարութիւն է ժողովրդական իրաւանց և միանգամայն եկեղեցւոյ նախնական վարչական եղանակին դիմադրաբար անփորձական դարձած է երկար դարերէ ի վեր : Սակայն եթէ առնալու քննութեան ենթարկենք , կը տեսնենք որ Արեւմտեան եկեղեցին փոխանակ զբաւառալէր այս նորահաւ նոր վարչական գրութեան , առաւել քանս կրած է : Այն օրէն որ պապական եկեղեցականք սկսեցին ժողովրդէն անկախ մարմին կազմել ժողովուրդէն եւս հաղորդներով և բիւրերով բաժանուելու է Արեւմտեան եկեղեցիէն , որուն կենդանի ապացոյց են բողոքական ազգերը , Վարդինան (որ թէպէտ Քաթոլիկ բայց անդ բարեօրոշման պապականութենէ տարբեր եկեղեցական վարչութիւն ունի) և նոյն խի Ռոմիան , որ քանի մի տարիէն ի վեր անգաղար կը բողոքէ պապականութեան դէմ և արդէն փորձ կը փորձէ դէնքով գործը վճարել : Թողունք Յունական եկեղեցին , որ շատ ժամանակէն ի վեր բաժանուած է Հռովմական եկեղեցիէն և թողունք Հայաստանեայց եկեղեցին , որ ամենեւին չէ կամեցեր իւր նախնականութենէն իւր

տօրիլ և պապական գրութեանը յարիլ , թէպէտ և մեծամեծ տառապանքներ և թշնամանքներ կրած է այս մասին պապականութենէն և բաղնաթիւ զոհեր բրած է :

Այս պապական անփոքր և պապական գրութեան դէմ եղած բողոքներէն և պատունքներէն ակներեւ կը նշմարուի , որ անտուածային և մարդկային բարոյական օրինաց ներհակ հաստատուած դրութիւն մի չէ կարող տեսականութիւն ունենալ , թէ և պապականութեւ պէս անխորտակելի ամբարանի համարուած լինի : Այն զի որչափ մարդկային մտաց հարկանք կրնա դարձակի , այնչափ բարոյական օրինաց և ժողովրդական իրաւանց դէմ եղած բռնաբարութիւնները տեսնելի կը լինին և դժգոհութիւնները կը բազմանան : Այլ զարմանանք մենք , երբ որ կը տեսնենք թէ մեր Հռովմէական ազգայինք բարկը կ'ըստասեն պապական վարչական դրութենէն , մինչդեռ Ռոմիան , պապականութեան անձնաւորէր Ռոմիան այսօր ի լուր բովանդակ աշխարհի կը բողոքէ նոյն դրութեան դէմ : Այլ զարմանանք յաւելաւ , երբ որ նոյն մեր ազգայինք տակաւին պապականութիւնը չհասկանալով կը կարծեն թէ Վեր . Հատուկանք այլ ճանապարհով պիտի կաթողիկոսանար և ոչ թէ այնպէս , որպէս սպում եղած է : Այն ինչ պապականութեան աւելցն քաջածանութիւնները գիտեն և արդէն գիտեն , որ Հռովմէական ազգայնաց քանի մի արտօնութիւնները առ ժամանակ բանի չ'են , որոնք օր մի պիտի փոխուէին և Վեր . Հատուկ իւր կաթողիկոսանարութեան չէր կարող մարտնչով չեղիլ պապական գրութեան , թէ և խտտանալու ոչ միայն Հայոց ազգը , այլ բովանդակ Արեւելքը ի Հռովմէականութիւն դարձնել : Այս պէտք է ուղղակի Պապին հոգա

տակ էր և կաթողիկոսութիւնն նորա-
նոր. վասն զի պապական դուռնիւնը
այնպէս կը պահանջէ : Աս պէտք է
ժողովոյի իրաւունքը և շահը իւր
անձնական իշխանութեանը զոհեր .
վասն զի պապականութեան մէջ ամեն
եկեղեցական պաշտօնէութիւն այդ-
ոյիսի զոհով կը կատարուի : Աս պէտք
է եկեղեցական գործոց վարչութիւնը,
և առաջնորդաց ընտրութեան ու հաս-
տատութեան առաջարկութիւնը իւր
անձին վերապահեր, առանց ժողովոյ
դի մասնակցութեան . վասն զի պապա-
կան դուռնիւնը այնպէս կը պահանջէ :
Աս պէտք է իւր երդումը կամ ուխ-
տը միայն Պապի անձին և նոքա հո-
գեւոր ու արքունական իշխանութեան
և կամայք նուիրէր և ոչ ժողովոյի
էական շահուն . վասն զի պապական
նութիւնը այնպէս կը պահանջէ : Ար-
տաւին տաճները պարզապէս կը տես-
նուին Վեր. Հասունի Լորման յետին
մէջ, զոր գիտողութեան առած ենք :

Յայտնի է որ հին և նոր կտակարա-
նաց մէջ սուս երդումը, երդմնադան-
ցութիւնը, սնտի իրաց համար Մա-
տուծոյ անուեք տարապարտ կիր առ-
նուք և կամ որ և իցէ նախական բան
գլխոյ կաշիք, արդեւում և վճռում
են իբրեւ զարհուրելի յանցանք : Սա-
կայն ինքն ըստ ինքեան օրինաւոր եր-
դումը ընդունում է քրիստոնէս-
թեանէն, և բազմաձիւղ խողովանաւ
մէջ միայն Քուարքներն են, որ եր-
դումն չեն ընդունել, հիմն բռնելով
իրենց՝ Սատ. է. 33 համարը, որ ու-
նայն և սնտի երդումներուն գէժ
գրում է, և ոչ թէ օրինաւորին :

Երդումը քանի մի տեսակներով
կը սրտշուի, այն է դադարապահական, զինու-
թական, բաղադրական, ռախապարական և այլն :
Դատաստանականն այն է, որ ըստ պա-
հանջման օրինաց, դատը արդարու-
թեամբ վճռելու համար քանի մի վը-

կայք յանուն Մատուծոյ կը վիայեն ե-
ղելութեան. ստուգութեանը : Օյն
ւարականն այն է, որ դրօշակները
օրհնելէն զինի՝ դրախումբի առաջը
կը հանեն և ամենքը կ'երգնուն հա-
ւատարիմ մնալ իրենց դրօշին : Տիե-
ղերական պատմութեանէն կը տեսնուի,
որ այս զինուորական երգումը շատ ան-
գամ զանազան աղբաց մէջ աղբային
սոնամբութեան կերպարանք առած
է : Այս երգումը կը կատարուէր հին
Հռովմէացոյց մէջ անգամ գուշակնե-
րու կամ պատգամախօսներու առջեւ,
բայց ի հարկէ հեթանոսական հաս-
կացողութեամբ : Քաղաքական երգում-
քն այն է, որ զանազան պաշտօնաւոր-
ներ, յառաջ քան պաշտօնի մէջ մշտ-
նելն, կ'երգնուն հպատակել տերու-
թութեան օրինացը և հաւատարիմ մը-
նալ օրինաւոր իշխողին : Իսկ ուխտա-
դրականն է եկեղեցականութեան մէջ
գործ դրումը երգումը կամ ուխտը,
որով եկեղեցական պաշտօնեացք ժո-
ղովոցէն ընտրուելէն զինի կ'ուխտեն
հաւատարիմ մնալ Ս. Գրոց վարդա-
պետութեանը, եկեղեցական Հարց
կանոններուն և առհասարակ քրիստո-
նէական ճշմարտութիւնները և եկե-
ղեցոյ անարտօնութիւնը կենօք չափ
պաշտանել : Այս ուխտագրական եր-
դումը, ըստ քրիստոնէական վագեմնի
ապօրութեան, առհասարակ կը կա-
տարուի յանուն Մատուծոյ, Խաչիւ-
կամ Մեռաբանաւ, առաջի բազմա-
թիւ ժողովոցէն, որ առանգապահ կը
կացուցանէ եկեղեցական պաշտօնեայն-
թիւ միջոցի նախնական և և գեղեցիկ
մեր Հայաստանեայց առաքելական ե-
կեղեցւոյն մէջ այս արարողութիւնը,
անանց մեր խօսքը երկարելու հարցա-
սէր ընթերցողաց կը թողուի մտադ-
րութեամբ կարդալ մեր եկեղեցական
Օրհարանը : Իսկ մենք կամիք հետա-
խուղել միայն, թէ արդեօք մեր յիշած

երգմանց որ տեսակէն է Վեր. Հասունի երգումն : Հարկաւ , իբր եկեղեցական անձն , նորա երգումն ուն տաղրական է : Սակայն հարկաւոր կը համարինք քննել թէ քնչ բանի համար ուխտած է , որուն առջեւ ուխտած է և արդեօք համաձայն է նորա ուխտն աստուածային և բարոյական օրինաց :

Վեր. Հասունի երգմանագրի վերջին տողէն կ'երեւի , որ երգման ժամանակ ձեռքն Մեկտարան եղած է , ըստ որում ըսուած է . « Օգնական լիցի ինձ Մտուած և Ս . Մեկտարանա Մտուածոց » : Սակայն երգման մէջ չի տեսնուիր աստուածային պատուիրանաց և աւետարանական ճշմարտութեանց մասին , որ եկեղեցական երգման գլխաւոր տարրն է : Չի տեսնուիր խոսք ժողովրդի մասին , որ բուն կենդանի եկեղեցին է : Չի տեսնուիր պատասխանատուութեան պայմաններ իւր հօտի քրիստոնէական և բարոյական շահույց համար , և այլն և այլն : Այլ միայն բովանդակ երգումը կը հորվի Արքայի Պապի , նորա դեսպանի , նախարարի և այլ արտաքին իրողութեանց վրայ : Սեր ասածները աւարտուցանելու համար համառօտենք Վեր. Հասունի երգման էական կետերը :

Առաջին յօդուածոյն մէջ կ'ուխտուի հաւատարիմ և հնազանդ մնալ Պապին :

2. Երկրորդ յօդուածով կ'ուխտուի խորհրդակից և դործակից չլինիլ նոյա , որոնք ընդդէմ են Պապին :

3. Երկրորդ յօդուածոյն մէջ կ'ուխտուի պապական նախարարաց , հրեշտակաց և թղթոց միջոցաւ յայտնած խորհուրդները գաղտնի պահպանել յօգուտ Պապին :

4. Երկրորդ յօդուածով կ'ուխտուի ընդդէմ ամենայն մարդկան պաշտպանել զարքունի իրաւունս (աշխարհական

իշխանութիւն) Պապին :

5. Երկրորդ յօդուածոյն մէջ կ'ուխտուի պապական դեսպանի հետ մեծարանօք վարիլ 'ի պապիւ Պապին :

6. Երկրորդ յօդուածով կ'ուխտուի պապական իրաւունքները , առանձնաշնորհութիւնները պահել , պաշտպանել և առուելու 'ի շնորհս Պապին : (Այս յօդուածը կրկնութիւն է 4ին) :

7. Երկրորդ յօդուածոյն մէջ կ'ուխտուի չլինիլ անձանց , որոնք չարիք կը նկատեն իրաւանց , պատուոյ և իշխանութեան Պապին : (Այս կրկնութիւն է 2 . յօդուածին) :

8. Երկրորդ յօդուածով կ'ուխտուի ջանալ խախտել պապական իշխանութեան դէմ եղած խորհրդները և փութալ արագ արագ յայտնել Պապին :

9. Երկրորդ յօդուածով կ'ուխտուի մտադիւրագոյնա ոքնիլ այն հերձուածներու դէմ , որոնք ապստամբ են ընդդէմ Պապին : (Ըստ պապականութեան հերձուած և հերետիկա կը համարուին ամեն ազգեր , որոնք պապական իշխանութիւնը չեն ճանաչեր) :

11 . 12 . և 13 . յօդուածոց մէջ կ'ուխտուի Սեւհագոս (ժողով) եղած ժամանակ և առանձինն հինգ տարին մի անգամ այց առնել Արքայի Պապին , հաշիւ տալ Պապին և կատարել ամենայն հրաման Պապին , և այս ամենը առնել կամ անձամբ անձին և կամ 'ի ձեռն պատգամաւորի :

14 յօդուածով կ'ուխտուի չլինիլ ծառել և ջատարացուցանել եկեղեցւոյ ստացուածները առանց հաւանութեան Պապին :

Այս երգման ձեւը կը ցուցնէ տհա , որ Վեր. Հասունը նախապէս է Պապին , հրամանակատար է Պապին և պատասխանատու է միայն Պապին , իսկ Մտուած , արքայութիւն և ժողովուրդ : Արքայութեւ ճշմարիտ ուխտը այն յաւիտեական օրէնքնէ

բուռ պահպանութեան վրայ պիտի հիմնուի, որոնք անսխալօք են և անսխալ, և ոչ մարդկային կամայ և հաճոյից վրայ, որ միշտ գիւրախօտօխ և սխալական են: Սակայն, ըստ պատական դրութեան յանուն և ի կամս Պապին երդնուին եւս օրինաւոր համարուած է. քանի որ Պապի անսխալականութեան վարդապետութիւնը ընդունուած է կուր. օրէն, թէ և բանականութեան դէմ:

Հետեւապէս Վեր. Հասունի կաթողիկոսութեան արմատը և ընդ նմին ժողովրդային իրաւանց բռնաբարութիւնը Պապական դրութե մէջ փնտռելու է: Ժողովրդական իրաւունք խնդրել կը նշանակէ Պապական դրութեան դէմ զինիլ. բայց միթէ Պապականութիւնը կը զննանք մեր հռովմէական ազգայնաց խնդրոյն, և կը փոխէ իւր դիրքը: Այս երբէք: Չուղէ Վեր. Հասունը հրաժարի իւր պաշտօնէն, ինչպէս որ կըսուի, բայց իւր յաջորդները դարձեալ նոյն դրութեամբ պիտի կաթողիկոսանան և ժողովրդական իրաւունքը դարձեալ տանակիս եղած պիտի մնայ: Վասն զի եթէ պատականութիւնը խաղիկայի համար չուղեր նշանակեց մի փոխել իրեն իւրացուցած և վերապահած արտօնութիւններէն, ինչպէս պիտի զննին Հայ հռովմէական փոքրածիւ ազգայնաց բողոքներուն անսխալ և խնդիրը լուծել ի շնորհս լուսամիտ ժողովրդասիրաց:

Ուրեմն, ի սէր արեւնակցութեան և յօդուտ ճշմարիտ բրիտաննեութեան կը պարտաւորիմք ասել, որ մեր հռովմէական ազգայնէր, այս ամէն խոչնդաններուն յաղթելու համար, միակ ճանապարհ ունին իրենց առջև, այն է վերադին դառնալ Հայաստանեայց առաքելական մայրենի եկեղեցւոյ գիրկը, միանալ իրենց եղբարց հետ և միասին գործել ի շնորհս իւր ազգի և եկեղեցւոյ. վասն զի, դժբաղդարար

կը տեսնենք, որ կրօնական բաժանման տրտնառաւ՝ ըստ ազգայնութեան միաւորին եւս անհնարին դարձած է: Արդարեւ՝ Հայաստանեայց եկեղեցին, ըստ արտաքին երեւութին այն հռովմէական տերձութիւնները չունի, որով կը գրաւին տկարամիտները, սակայն ներքին առաքելական պարզութեամբ և վարչական փրկարար սկզբունքներով այնչափ նպաստաւոր է բրիտաննեական դարգայման և միութեան համար, որ միայն աշխատիլ և գործել հարկաւոր է, և ոչ այլ ինչ: Եթէ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ զաւակները այսօր զանազան դաւառներու մէջ խզձալի վիճակ ունին ըստ բարոյականին և ըստ նիւթականին, պատճառն ոչ թէ վարչական դրութին է, այլ վարիչներու տկարութիւնը և մանաւանդ այն դարանակալութիւնները, որոնք արտաքուստ կը գործաւին, և որոց մէջ, եթէ արդար խղճիւ խոստովանին մեր հռովմէական ազգայնէր, կը վրայեն որ իրենք ես մեծ մասն ունեցած են և ունին ցարդ: Ինչ օրէն որ Ունիթոսաց կամ Սիարարոց նէն դութեամբ դաւանաւորութեան ապականաբար ժանտախար մուտ է գործեր Հայաստանի մէջ, նոյն օրէն ըսկըսած մինչեւ ցարդ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ հովիւները և այժմ ազգային վարչութիւնը ստիպուած են շատ անգամ ամենակտրեւոր գործքերը թողուլ և միայն հռովմէական դաւանաւորութեան առջեւն առնելու համար մտածել և աշխատել:

Ինչո՞ւ. — Որովհետեւ միանգամ դուռն բացուած է, միանգամ ազգային բրիտաննեական սրբեկշտութիւն արտաւորուած է և հռովմէական դաւանալը երկիւղ տալու միջոց դարձած է: Եթէ քանի քանի խաղալութիւններ և ազգակործան անցքեր պատահած են այս աւթիւ և քանի եկե,

ղեցական և աշխարհական անձինք իւրենց պատասխանատուութեան պարտքէն խուսափելու համար՝ դառնափոխութեան դիմած են . այս ամենը մեղմէն աւելի լուս դիտեն մեր Հռովմէական ազգայինք , վասն որոյ և աւելորդ կը համարինք երկարորէն թուել : Այս խօսքերը ցաւօք սրտի կրգրենք , վասն զի կըզգանք թէ կրօնափոխութիւնը քնչքան արտաուորած է մեր ազգի անունը և քնչքան սեւացուցած է մեր ազգային պատմութեան էջերը : Ուրեմն , այս արատները միանգամ և յաւիտեան սրբելու միակ միջոցն է , ինչպէս առաջ ասացինք , դառնալ մարենի եկեղեցւոյ դիրկը : Այս խօսքը եւս չէինք ասել , եթէ նոցա արեւա կցութիւնը զմեզ չըտփոյէր , վասն զի օտարաց նկատմամբ մենք միշտ կըյարգենք Պօղոս առաքեալի սկզբունքը , որ կ'ասէ « Իւրօքանչիւր ոք զիւր միաս հաճեցէ » : Եւ հետեւապէս մեր յորդորը նոր եկամուտ որսալու համար չէ , այլ մեր բաժանուած եղբայրներու միութեան համար :

Այս յորդորը շատ անգամ կըրկնուած է և դուցէ մենք ամենէն վերջինն ենք այս մասին , սակայն եթէ ցարդ անկատար մնացած է , պառճառն կ'որ կամակորութիւնն եղած է , և ոչ իրական համոզումն . իսկ այսօր դէպքերը կըյուսադրեն մեզ , որ մեր Հռովմէական ազգայնոց շարժումն՝ փրկարար շարժումն է : Արքա միամտորէն և կամ երազական խոտուումներու յուսով պապականութեան յարեցան . բայց այսօր ժողովրդական իրաւունքներ փնտռելով՝ անշուշտ Հայաստանեայց մարենի եկեղեցւոյն պիտի մօտենան : Արքայի է մեր այս պատմական ճշմարտութեանց վրայ հիմնուած գուշակութիւնը փարկարացողի երեւի խաւարամիտներուն և մոլեռանդներուն , բայց ոչ երբեք լուսամբաններուն

և յաջորդ սերունդին : Վասն զի , մենք համոզուած ենք որ պատրիարքութիւնը (ընդ որով և մեր Հռովմէական ազգայնոց կաթողիկոսութիւնը) կարող չէ երբեք նպատակը ժողովրդին , բայց որում ժողովրդական չէ , այլ միատեւտական և անձնական , ինչպէս որ պորդապէս կ'երեւի Վեր . Հասունի Երբման ձեւէն : Այս մեր ատածները պապական դուրթեան նկատմամբ մի ամենաթող արձագանք են այն ամեն բանաւոր և գրաւոր հրատարակութեանց , զոր երկար ժամանակէն ի վեր կը կրկնէ մարդկութեան յառաջագէմ և լուսաւոր մարք : Եւ արդէն անցած է այն ժամանակը , երբ ճիշդութեան հաւատացնել թէ՝ « Նպատակը կարող է արգարացնել միջոցը » : Այժմ՝ ամենքը կը խոտովանին , որ բարի նպատակի համար , բարի միջոց հարկաւոր է : Վեր . Հասունի շատ պողական կաթողիկոսութեան թէ՛ նրա պատակը և թէ՛ միջոցը փնտռակար էր մեր ազգայնութեանը : Աս Վիլիկիոյ հայկական կաթողիկոսութեան արժուոյ ամացութիւնը , ինքնինսիր կաթողիկոսի վրայ յուղուած ամբատաւնութիւնները և ազգային վարչութեան տարտամ վիճակը բարեպատեհ առիթ համարելով՝ աճապարեց իւր շրջաբերական Կոնգալաւ պապական նոր ցրնցում մի տալ անդորր սրտերուն , դուցէ Վիլիկիոյ հետ բոլոր հայութիւն ի դրունս Հռովմայ եկեալ հաւեալ երազելով , սակայն Նախախնամութիւն աշխատէ անօրինեց և ահա նոյն իսկ իւր հօտը իրեն դէմ զինեցաւ , արգարութիւն և իրաւունք խնդրելով , զոր ամենայն ապահովութեամբ փոխարինած էր իւր կաթողիկոսութեան հետ : Սեր հռովմէական ազգայնոց այս սխալութեան յառաջագիմութեան մեծ երկունք է , որոյ ծնունդը կամ արգա

սիրը կը յուսանը որ շահաւէտ լինի իւրենց ներկային և ապագային, որով և բոլոր Հայ ազգի ամբողջութեանը, որուն ի բոլոր սրտէ կը փափաքին աւելն հայրենասէրներ :

ՆԱՍԵԿ ՊԵՐԼԻՆԻՆ

ԵՒ

ՅՕՒՌՈՒԱԾ

(Շարունակութիւն և վերջ տես թիւ 2 :)

Լռաջինը՝ գիւտնատան յանձնառական ձեւը, որ գործաւորներին արդիւնքների հասարակացած ժամանակը, երկիւղէ տանում, չ'լինի թէ այս խումբը իր գործօնեայ զօրութիւնով տէրութե գործատուների և կալուածաւոր դասակարգի դէմ կանգնի : Ինչ հակառակը աշխատումէ այս ձեւ իրեն սրահպաններ խախտներով միաբանութե իրաւունքը, տահմանաւորելով ազատականութիւնը պատժելով, եթէ կամաւորապէս գործաւորները բաց են անում աշխատանքը, և վերջապէս արգելելով, որ գործաւորութեան զօրութիւնները մի կէտում շատ չճորդվուին : Սինչեւ այժմ էապէս այս է Գրանսիայուց և Գերմանիայուց շատ տերութիւնների նշանակէտը : Սեր նայելով, այս նշանակէտը ընդգէմէ տէրութեան օրէնքի նպատակին, այսինքն անհասանելի անձնական ազատութեան օրէնքին : Եւս պատճառով Գրանսիայուց կառավարութիւնը 1865 թուին հարկադրուեցաւ գործաւորներու դաշնակցութիւնը ազատ թողնել : Հիւտի սոյն Գերմանական միաբանութեան տէրութեանց մէջ ևս նոր ժամանակներս դաշնադրութեան արգելքները բարձուեցան տէրութեանական ժողովին անդամ՝ Շուլցէ-Գիլիքի առաջարկութիւնով :

Նրկորդը՝ յաւիտայէս ընկերակցական ձեւը : Եւս ձեւը դուրս է այժմեան տէրութեան անձնական ազատութեան կանոնից : Եւստ անձնականութիւնը, որուն համեմատ, գերի է ունեւորների դասին : Գործաւորութիւնը սկզբնաւորապէս դրամագլխայ մայրն է : Եւսժմ պարագորդը դրամագլխի ունի, իսկ նրանցից է սեպհականութիւնը խլոււմ, որոնք իրենց աշխատութիւնով ձեռք են բերել : Եւս պատճառով գործաւորների օգտի համար՝ տէրութեան օրէնստուութիւնը պիտի սահմանաւորէ դրամագլխայ անտեսական մեծ զօրութիւնը : Ինկերականութիւնը փնտրում է գործաւորութիւնը, իբրեւ միմայն մարմնական ճիգ, առանց ուշադրութիւն դարձը ներս հետեանքի վրայ : Ինկերական կուսակիցներու ճշմարիտ խօսքը՝ գործաւորութեան իրաւունքն է : Տէրութիւնը պիտի միջնորդ դառնայ, ինչպէս գործաւորութեան յանձն առնելու մէջ նայնպէս և տալու : Եւս ձեւի գործ դները գործնականապէս անկարելի է այն վայրկենից սկսած, երբ գործաւորութիւնը բաժանուում է ոչ միայն կանոնով, այլ արդէն իրապէս : Իայց եթէ տէրութիւնը կամենոր մը շահել առանց մշակութիւնը բաժանելու, չէր կարող դիմանալ գործատուների հետ ոտխութեանը և իր եկամուտները անօգուտ դուրս կը բերէր : Եւս մտաին թէ ինչպէս անցարմար, այն և իսկ անհնարին է ընկերակիցների մի այսպիսի սահանջումն, շատ բուերեւեցաւ 1848 թուին Գրանսիայում, երբ չ'յաջողուեցաւ ազգային գործաւորների կառուցման համար առաջարկութիւնը : Եւստ ամենայնիւ ընկերականութեան ամենագլխաւոր սխալն այն է, որ դրամագլխի իբրեւ գործաւորութեան մի հատիկ խոջնդոտն է ընդունում, այն ինչ դրամագլխի ոչ

այլ ինչ է, բայց միայն ժողովուրդ
գործաւորութիւնն: Ամանապէս և սը-
խալական է, եթէ մի քանի ընկերա-
կիցներ մտադիր են ընկերութեան մէջ
ոչինչ համարել սեփականութիւնը և
մէջ չընկնել տէրութիւնը: Այս ընկե-
րական ձեւին մօտիկ է Ատալի տէրու-
թեան պարտաւորութեան ձեւը: Ատ-
ալը պահանջում է, ասելով թէ՛ տէ-
րութիւնը պիտի պարտք տայ պատ-
րաստի գործող ընկերութեան, որ ի-
րա գործերը բարեկարգէ: Այս ձեւը
բոլորովին խորշէն է: Ատալը մուտ-
նում է պարտապանութեան բանը, որ
գլխաւորապէս մի անձին հաւատարմ
է և նորա կատարող ընդունակութեան
մէջ: Այնու ամենայնիւ վատաւար
կամ աշխատող ընկերութիւնն ևս սը-
հետագործութեան քիչ ձիւղերին գոր-
ծադրելի է: Տայ յայտնենէ՛ Ատալի ձե-
ւը, չ'նայելով իր անտեսապէս ան-
կարելիութեանը, տէրութեան օրէն-
քի նպատակին դէմ է և ահա այս
տեղ է պահանջում նա քաղաքացինե-
րից, որ մի դատակարգ ունենայ նա-
խաստուութիւն կամ գերադանցու-
թիւն:

Երրորդը՝ տէրութեան անկողնակ-
ցութեան ձեւը: Այս ձեւը դուրս է
եկել Անգղիոյում, որա հայրն է Լօաքն:
Այս այստեղից է սկսում, որպէս թէ
մեծ դրամագլուխը գործաւորութեան
համար մի բարեգործութի լինի: Այս
ձեւի գլխաւոր հեղինակը Քատիա-
տրն է, որ աշխատում է ասպայուցա-
նել, որպէս թէ՛ մեծ դրամի տէրերի
արդիւնքը մի և նոյնը լինի, ինչ որ գոր-
ծաւորներինը:

Չորրորդը՝ եկեղեցական բարեգոր-
ծութեան ձեւը, որ արդէն միջնադա-
րեան եկեղեցումը տեղ ունէր և նոր
ժամանակներս Գերմանիոյում Կեպլեր
Եպիսկոպոսը կրկին անգամ սկսեց յա-
րուցանել: Եկեղեցական հարցը, այս ձե-

ւին նայելով, Եկեղեցին պիտի լուծէ,
բարեխօսելով բարեգործական աներ
չինել և աղքատներին օգնել: Այս ձե-
ւի անհրաժեշտ հետեւանքը կը լինէր
արհեստական սեւեռ անգղայութիւնը
և գործաւորների կարգի անբարոյակա-
նութիւնը:

Չինգերորդը՝ իսկապէս ինքնիրեն
օգնելու ձեւը, որ գործաւորների դատա-
կարգի ոյժը աւելացնելով, կամենու-
մէ նրանց վիճակը բարելաւայնել: Այս
ձեւը պահանջում է լիւր-լի ազատու-
թիւն տնտեսական գործունէութեան
մէջ, (ազատականութեան և ընկերակ-
ցութեան): Եկեղեցական ձգտումները
իրագործում են երեք ուղղութիւնով:
Նախ և առաջ ծախք անող միաբանու-
թիւններով, որոնց նպատակն է գոր-
ծաւորների համար կենսական ամենա-
հարկաւ որ պիտոյքները մեծ դնով հայ-
թայթել: Արանք սխուեցան Նիդրա-
լանդում իսկ Գերմանիոյում սրանց հիմքը
գրաւ Շուլցը՝ Վեյլը: Յետոյ՝ անպատ-
րաստ ասրանքի և պարտաւորութեան
միաբանութիւններով, որոնց նպատա-
կըն է փոքրիկ գործաւորներին անպատ-
րաստ կամ այսպէս ասել, հում աղ-
բանքը մեծ դնով տալ: Արջապէս աշ-
խատող ընկերութիւններով, որոնց նը-
պատակն է ինչպէս աշխատանքի կամ
գործաւորութեան հասարակական ձեռ-
նարկութիւնը, նշնպէս և նրանից ըս-
տացած շահը ընկերութեան վրայ բա-
ժանել: Այս վերջին ձեւի ձգտումնե-
րը մինչեւ այստեղ անկասկած ամենից
աւելի հնար կամ միջոց առին փոխ-
խակի ընկերական հարցը լուծելուն և
գործող դատակարգի վիճակը բարելա-
ւայնելուն: Տայ բոլոր ընկերութիւն-
ներն էլ կատկածանք ունին, որովհետեւ
համարեա թէ անհնարին է մի իսկա-
կան ստուգութիւն անել գործ կատա-
րելու ժամանակը: Ամենահարկաւոր է
նմանապէս սնուել թէ՛ ինչ տեսակ

քերքերը մեծ և արդիւնաւից օգուտ
են ցոյց տալիս վաստակող միաբանու-
թիւններին : Այս միաբանութիւննե-
րի ձեռքով մեծամեծ արդիւնքներ են
հասել երկրագործութեան բաժնին :
Այսպէս գիտելով, ինքն իրան օգնե-
լու ձեւը երեւում է, ի հարկէ, ինչ
պէս մի յառաջագիմութիւն, բայց դժ-
բաղդաբարարաւ գործն էլ չէ աշխա-
տող դասակարգի ամբողջութիւնը մի
անուտասպէս ապահովացած աստիճա-
նի վրայ բարձրացնել, որովհետեւ դեռ
աշխատող դասակարգը կարօտում է
մի ամբողջ գաւառաւոր տէրութեան օգ-
նութիւնով : Տէրութիւնը պէտք է
մէջ մանէ, երբ բանը այնտեղն է հաս-
նում և գումարի կամ փողի ուժով
եղած գործաւորութեան օգուտը ոչին-
չայնէ և ինքն իրան օգնելու ամենա-
հարկաւոր պայմանները նորոգէ : Տէ-
րութեան օգնութիւն հասցնելը գոր-
ծաւորութեան ընդունակ մարդկանց

իրեն և միայն ողորմութիւն, ոչ այլ
ինչ է, բայց թէ աշխատողներին թու-
լութեան և անբարոյականութեան մէջ
ձգել : Այն նպատակով ուրեմն, օրէ-
նադրութիւնը հետեւեալ խնդիրնե-
րը ունի կատարելու : Ա, Առողջարու-
հութեան դիւանի իշխանութիւնը տա-
րածանել գործատուներին վրայ և ար-
հեստագործութեան այն ճիւղի, որ
յայտնի է իր առողջութեան վնասա-
կար կամ երկիւղալի լինելով, Բ, Պա-
տանիների և իգական գործաւորների
աշխատութեանը ժամանակ սահմանել
նմանապէս և արգելել ընդհանրաբար
մի որոշեալ ժամանակից դուրս գոր-
ծաւորութիւնը : Գ, արգելել մշակնե-
րին բնական բերքերով վարձատրելը, և
բայց յայտնանէ ամենից առաջ մշակ-
ների բարձր կրթութեան համար տե-
րութիւնը պիտի հոգայ ձրիապէս, կամ
որչափ կարելի է, էժանագին ուսման
մասին :

Ի ՍՈՒՐԲ ԽԱՉՆ

Անչ տիեզերք կանգնին քարոզ փառաց Տեառն,
Անչ և միջտան չքքոտի սրտով ըրէր երգախառն,
Օ խորգ ապա ես չնորհապարտս կամ անբան
Տեսեալ ըղձառն անձառ սիրայդ ընչան :
Այլ իմ եղունկ լեզուիս համեր անբաբառ,
Որ ոչ ի ծահ գիտէ երգել զգերափառ
Ըղբորութիւն սրբայ խաչին փրկչական
Յոր բարձրացաւ Աստուածորդին սէր մարդկան :

Շնեա յիս սիւք սիրոյն անձառ գերակայ,
 Արբեա զհուշ մտաց սր յիս թանձրանայ,
 Երգել արժան ըզ զօրութեանցդ անպայման,
 Այլ քառառաջ դու Վեռ շնորհաց սրբութեան :
 Պերճ արեգին ուր ճառագայթ կարմրերիեան
 Երարատայ բարձու լերին գագաթան,
 Ե՛կ տեսանել Վողգոթային ՚ի գագաթ ,
 Ա՛հ Յենարան իմ փրկողիս խաչափայտ :
 Նախնայ դրախտին անկեալ յՄիսն ծառ կենայ ,
 Սուր բոցեղէն շրջադառնալ անգին գանձ ,
 Կրթիմ յապուշ տեսեալ դիտուող անպատում ,
 Ա՛հ դու Լթու մարդասիրին գերագոյն :
 Ի նշանէ փայտիդ կենաց զօրութիւն
 Նախնիք տեսեալ գուշակք անվրէպ լուր ետուն ,
 Չեւ քո յայտնեալ յաշխարհ համայն ծանուցին
 Ա՛հ դու Պաշտպան զքեզ ՚ի յուս բարձողին :
 Վա՛հ Աշխուտոս անդրանկածախ դու՛ք մահ ,
 Եւ պատառէ ըզծովն ահեղ քոյին ահ
 Ի ջրասոյզ զկառս ընտիրս և զսպաս ,
 Ա՛հ մեղասատու դու Վաւաղան վաղահաս :
 Պատիժ կրէր հինն Իսրայէլ օճահար ,
 Բոց գանգնեցաւ նշան քողթող մեծափառ ,
 Բուժիչ վիրաց ճարակ ակախց և հնար ,
 Ա՛հ դու ընդդէմ մահուն Վահան փրկարար :
 Հարմամբ քոյին վտակ հոսեաց բարեհամ ,
 Վ էմն ապառաժ անշնորհ արանց տարածամ
 Ճիւղ ընծիւղէր Եհարմեան գաւաղան
 Ա՛հ դու ելից յերկինս Սանդուխ Յակովբեան :
 Սին դուշակաց բարձեալ սղիւղ քեւ բերեր ,
 Եպայիսս հեռուստ ընկող նըշմարէր
 Որ ապագայ խորհուրդն էր մեծ ՚ի սէր մեր ,
 Ա՛հ դու Հնձան փրկչին արեան կենսաբեր :
 Պատկեր անմահ սպանդին ՚ի քեզ քանի՞ն
 Բեւ իւր գոհին բոց ընկողաւ Վեդէոն ,
 Բեւ Սաբեկայ խոյն կոխեցաւ Եբրամին ,
 Ա՛հ դու լուսն սղակիւղաց սեղանին :
 Բեւ արգ ուրախ եղեն երկինք և երկիր ,
 Եղբ և աղինք և ընդհանուր խաչակիր
 Կան անձկայրեաց մնան յուսով անպատիր
 Բեզ օվ Խաթիս և սիւն յուսայ լուսակիր :
 Լուծն իմ բաղքրիկ բեռն իմ փաթրիկ բարձողայ
 Սխահեծանն Յիսուս փրկիչ զքեզ կոչեաց ,
 Օ՛հ քոյ վերայ կայր սեւեռեալ բանն Ետուած

Ո՛հ երանի՛ տենձու ըզբեզ սիրողաց՝
 Լին հարք ուստերք են մարք դասերք սիրելի,
 Եւ առաւել տէր է իմ լոյս պաշտելի,
 Եւն որ չի քեզ երեւալ մարմնով խաչեցաւ,
 Ո՛հ փրկութեան դու միայն ես մեզ Ղրաւ։
 Գունդ գօտէպինդ նահատակաց ընթանան
 Պատի չի գլուխ, և ընդ Գառին աստուածեան
 Բնդ բնաբերցն ըզթիւ ընծան միանան,
 Ո՛հ մանկապետ գհօան չի փութախ կենսական։
 Ի՛նչ որս և ինձ, ո՛վ քառաթեւ Փայտ կենաց,
 Լեր հովանի, հորդեան զուլին երկնրն թաց,
 Սաստեա հողմն փութորկալից փարձանաց,
 Օ՛ր նաւեցից ընդ ծով աստեաց անկասկած։
 Աբրո իմ չի հուր սկոյդ վաւիլ անձկոյ յար,
 Հոգիս տենձաց կրքել ըզքս վսեմ ճառ,
 Մարգասերին անբաւ սիրոյն երջանակ
 Ո՛հ հեղութեան նորին դու ես Զաղթանակ։

Յ. Ս. Կեօթի-Թիւան։

Հարցաքննութիւն և հանրէն երկետ վար
 ժարանաց չալախ։

Լնոյս մետատաներորդ օրը քաւ
 զարիս երկսեռ վարժարանաց տարե-
 կան հարցաքննութիւնն սկսաւ. երեք
 օր աշակերտաց տեւեց. որք կ'ուսա-
 նին սրբազան պատմութիւն, արամա-
 բանութիւն, ճարտասանութիւն, առ-
 մարագիտութիւն հայերէն և արաբե-
 րէն լեզուաւ. տաճկերէն և արաբե-
 րէն, և երկու օր աշակերտութեաց.
 որոց ուսմունքն են սրբազան պատ-
 մութիւն, ազգային պատմութիւն, քե-
 բանութիւն։

Եւս ուսմանց մէջ թէ աշակերտք
 և թէ աշակերտութիւն անաչառապէս
 քննուեցան թէպէտ. ասկայն այսու
 ամենայնիւ գոհ ըլին պատուելի բըն-
 նիչքը. որով և պատկեցին Երթանա
 պատիւ տեսուչ Սիրտիչ վարդապե-
 տի և միւս քանաճան ուսուցչաց աշ-
 խատութիւնքը։

17. ժամը 6ին աշակերտաց սրաւ

գեւարաջօտ թեան հանդէսը սկսաւ
 գործրիկ երգով մի սուրբ Լծուոյս
 ճեմարանին մէջ. որ նոյնպէս զարդա-
 րուած էր ինչպէս ժառանգաւորաց
 հանդէսի օրը. կարգացուեցան չորս
 ճառ, մի քաղաքականութեան և մի
 գիտութեան վերայ. սորա երկու հա-
 յերէն, երրորդը տաճկերէն և չոր-
 րորդը արաբերէն ոտանաւոր մի. յե-
 աց չորս աշակերտք արարուած մի
 ներկայացուցին արական սեռին վե-
 րաբերեալ, և հանդէսը վերջացաւ։

Հետեւեալ օրը նոյնպէս չորրորդ ժա-
 մուն աշակերտութեաց հանդէսն սկը-
 սաւ. առ մայրն Հայաստան ուղղած
 սրտաշարժ երգով մը, ու աշակերտու-
 հիք ընթերցան զանազան ճառեր, և
 ներկայացուցին գեղեցիկ արամախօ-
 տութի մի հայկազանց սրբազան պոր-
 տաւորութեանց վրայ. այս օգտակար
 և միանգամայն հաճոյական բանախօ-
 տութեանը յաջորդեց վիճակահանու-
 թիւնը. սամակիք՝ արդէն յայտնի է

որ հաղար հատ էին, (զորս ընդունող
ներուն մեր գոհունակութիւնը կը
յայտնենք) և ասեղնագործութիւնքը
250 կտոր, այս աշխատութիւնքը բոտ
բուականին գոհունակութեան արժանի կը
գտնանք, երբ միանգամայն ժամանակին
սղութեան ակնարկ մը ձգենք, որ մի
այն տասնամեկայ արդիւնք էր: Այս
քան կտրծ միջոցի մէջ այսչափ յառա
ջագիմութեան համար չնորհակարա
թիւն կը մատուցանենք ասեղնագործ
ութեան ուսուցիչ Օմիւռնիւսի հա
մատափայլ օրիորդ Վաւառէ վար
ժուհւոյն որ անխնայ քանիւք աշխա
տեցաւ ի յառաջագիմութիւն ա
շակերտութեանց: Այն երկու ամուր
հանդիսի մէջ Սրբարոն Հօր Խառնա
բանութեան ստարկոյն էր աղգային
գատախարակութեան և ճշմարիտ բա
րդական գիտութեան օգուտը յայտ
նել, ժողովուրդը դէպ ի յայն խրա
խուսել:

Սրբազան Հայրը կը յորդորէր բո
լոր ուխտաւորները որ իրենց երկիր
ներուն մէջ իրենց մտադրութիւնը
գործնեն մանուկ սերունդին դատա
արակութեան վրայ և կը պատուիրէր
քաղաքիս ժողովրդեան որ չընտան ի
րենց զաւակները ուղարկել դպրոց, ո
րուն վրայ Ս. Աթոռայս կողմէն պէտք
եղածները ժողովուրդէն: Քաջայայտ ենք
որ ինչպէս երկուսի փորձարանաց հան
դէսը, նոյնպէս և Սրբազան Հօր յոր
դորները մեծ օգուտորութիւն գործե
ցին բոլոր հանդիսականաց վրայ, և յա
ւէտ ուրախ կ'ըլլանք, եթէ Արուսա
ղէմ այս բարոյական ճանապարհով
առիթ մը տայ բոլոր ուխտաւորաց ի
րենց քաղաքներու մէջ զաւակներուն
գատախարակութեան փորձարար մնուն
դը մատակարարելու:

ՃԱՄԱՐԱՆԻ ԲԱՆԻՆԻ

Օտտիական տենի պատճառաւ ինչ
պէս անցեալ տարիներ՝ այս տարի եւս
Եւրոպոյի երեւելեաց յաճախութի
տեղն ունեցաւ, որոց մէջ երեւելի էին
մէկ քանի Բրուսիացիք, Աղէքսանդրիոյ
Ռուսիոյ Ղենեռալ Գննիւլը, և Ռու
սաց Աբբ Եպիսկոպոս մի, որոնք հա
ճեցան ներկայ գտնուիլ Ս. Օտտի
երկուշաբաթի ամուր սուրբ Յակո
բայ մայր տաճարին մէջ կատարուած
փառաւոր հանդիսին. ինչպէս Ս. Քա
ղաքիս Վսեմ. Կառավարիչ Ապղիֆ Փա
շայն եւս իւր ներկայութեամբը պատ
ուեց զմիաբանութիւնս: Այն տողե
րը դրած ժամանակին յիշեցնել կու
տայ մեզ պատմութե հինգ դար յառաջ
Ռուբինեանց թագաւորութիւնը, և Ս.
Քաղաքիս մէջ մեր նախնեաց ըրած փա
ռաւոր հիւրընկալութիւնները այն իշ
խանաց՝ որ դժբախտ հայուն փառաւոր
յիշատակութեանց վերջին նկարագիրը
կը ներկայացնեն: Հինգ դար յառաջ
կրտմք, երբ արդի Ատտինաց միաբա
նութիւնն որ այժմ միջոց միջոց իւր իշ
խանազուն այցելուներովը կը պարծե
նայ, Ատտին միաբանութիւնը կրտմք
այն ժամանակը որ փոքրիկ խումբ մի
կը կազմէր, և թէ այն ժամանակ մի
խաչակրաց ատեն սուրբ քաղաքիս մէջ
սուաջին բարձն ունեցած է. բայց ան
յարտուեւութեան միշտ փոքրիկ խմբ
վը ախուր կերպարանք մի ունէր. Հայ
Արաբանութիւնս միշտ ուրախութե
առաջին բարձն ունէր շնորհիւ և առ
դեցութեամբ և այցելութեամբ իւր
արքայազուն իշխանաց, և թագաւորին
խոյ: Բայց այսօր երբ վերոյիշեալ ուխ
տը կը միութարուի Բիւնաներովը, միա
բանութիւն իւր միութարուիւ Հայաս
տանի դժբախտ Հայաստանի խեղճ
որդւոցը շնորհիւն է. որոնք զամաղան
գաւառներէ կուգան ոչ ոյնչափ հա

ըրստութենէ հարկադրեալ. որքան ՚ի ջերմեռանդն փախաբանաց, և միաբա-
նութիւնս եթէ պարծանաց առիթ մի
ուրիշ նոցա այցելութիւնն է. որոնցմով
կընէրկացոյցնէ հոյ ազգութիւնը թէ
և աղքատորէն :

Այդպէս, այս տարի ուխտաւորաց
թիւը 1200 ի կը հասնէր, որոնցմէ 250 ի
չափ ունեցիք և չըջակներէն են.
նոցա վիճակը բոլոր ընթերցողաց յայտ-
նի է: 100 էն աւելի Փոլիի Սոյի ան-
ուանեալ նորաշէն քաղաքին օդոյն սաս-
տիութենէն հաղիւ հազ մէկ նաւի
վարձը ճարելով դժբախտորէն փախաղ
Սէնցի և այլ քաղաքներէ խոճափ հա-
յեր. որոնցմէ մէկ քանին ճանապարհ-
հին և մէկը աստ մեռնէնին ցաւ ՚ի
սիրտ կը յայտնեմք: Եւ մնացածներն
ալ ժամանակիս նկատմամբ ամեն որ
կրնայ մտաբերել: Այս մեր գրում-
քը Սէն, ընթերցողաց և ջերմեռանդ-
ուխտաւորաց գանգաւ չի համարուե-
լուն վատահ եմք, վասն զի անուրանա-
լի ճշմարտութիւն մի է՝ որ սուրբ Ա-
թուս բոլոր իւր մասերովը բարեպաշտ
ուխտաւորաց և աւատափրա նախոր-
տուած տրօքը ու ողորմութեամբն է որ
պայծառ ու հաստատ մնացած է, և
դարձեալ պիտի մնայ: Այսչա սանկաւ
մամբ կը գրեմք որպէս զի փարատուին
այն թանձրութեան մութը տնայ մը
սաց մեջէն. որ ուխտաւորաց թուոյն
համեմատութեամբ մեծ գումար մի
գիղղելը կերեւակայեն. առանց կը-
ռելու ծախուց ծանրութիւնը: Եւ սա-
րիներու անցմամբ երեւակայեալ հարս-
տութեան գումարին բարգուղը և ա-
նօգուտ երազներ, և պարզամտաց
գայթակղութիւն տալ, կեղծելով սոյ-
չափ հարստութիւն կայ, Երեսաղէմ
Դիւլի կարտաութիւն րենի և այլն և այլն:
Ախպրոսի սակաւութիւն ազգայնոց
մէջ ժամանակէ մը ՚ի վեր բաւական
անհամաձայնութիւն կը տիրէր, և ծա-

մանակ ժամանակ թէ սուրբ Աթուոյս
կառավարութեանը և թէ երբեմն Կ.
Պօլսոյ Ազգային բարեխնամ վարչութե-
սիրելի ազգայինը կը բողբէին վաղձան
միտալ այն անհամաձայնութեան կոր-
ծանիչ կուսակցութեան կրեմք, որ
դժբաղքաբար փոքրութիւն ժողովրդեան
փաբրիկ խմբի մի մէջ սպրդելու չէր
դանդաղած: Չենք ուղեր փոքրիկ կու-
սակցութեանց անունները տալ անց-
եալը մոռացութեան դբին մէջ անհե-
տացնելու յաւտով:

Այն. Սրբազան Հօր վերադարձին
՚ի Կ. Պօլսոյ բարեպաշտ ժողովուրդի
բեւ հարազատ և սեփհական վիճակա-
յինը սուրբ Աթուոյս յատուկ մակերա-
գրութեամբ նորին Սրբազնութեան դա-
լուտը շնորհաւորելով, և միանգամայն
կը խնդրէին ազգիս հիմնական և բա-
րոյական տուիր քանդող կուսակցու-
թեան ոգին ջնջելու բանկրուն և խո-
հեմ վարդապետ մի խրկէ զիրենք հո-
վուելու ըստ նախնական սովորուէ (1):
Բարեխնամ հայրը՝ անմիջապէս ըստ
խնդրանոց բարեպաշտ ժողովրդոց, և
որոշմամբ տնօրէն ժողովոյ, հաճեցաւ
խրկել սուրբ Աթուոյս հարազատ մի
աբան Արժանապատիւ Տ. Գուհաս
բարեշնորհ վարդապետն Բաղուցի ա-
ռաջնորդ փաբրութիւ հօսին. վատահ
ըլլողով նորին արժանապատուութեան
խոհեմութեան և աշարքը բնաւարու-
թեան վրայ:

Արժ. վարդապետ հայրը իւր ար-
թուն գործունէութեամբ, և ազգու-
յորդորներովն ու խրատներով պատառ-
խանեց փախաղ անոց Սրբազան Հօր.
և արմատացած կուսակցութեան ոգին

(1) Կիպրոս ՚ի վաղուց անախ Կուրբ Աթուոյս
վիճակն է, բայց երբեմն եղած է թէ ՚ի Կ. Պօլսոյ
և թէ ուրիշ տեղերէ պատահմամբ վարդապետներ
գացած են, և մէկ երկու անձանց սիրալ գրաւելով
մնացած, և բիշ միջոցի մէջ մեծ երկպառակութիւն
հանելով ձգած փախած են. յախանէ յանուանէ չէ մը
ուղեր յիշատակել:

1866 յունվար 3 տէ ստաց. Սիւթէվէլիսէն Լըժանապա Ղաւկաս հացր սուրբն նաքսէն թահաիլ
բէնաի էլի իլէ սուրբ Եկեղեցի սանաղղնայ քոյսուղու 100 տ ֆրանկսըղ ալթընը 86 ²⁷/₄₀ էաէր զուրուշ
1866 նոյեմբեր 6, աէֆա ալարղը նաքս

8667 20
6142 20
14810

ԳՐԱՐԸ, ԵՒ ՖԻՇԻՇԱՆՏԻ ՍՈՒՐԵԱՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

ՕՆ ՏԻՕՐԹ ԼՅՈՒՐԻ ԻՐԱՏ ՄԻԱՄԵՐՈՒՄԻՆ ԻՃՄԵԼ ՏԻՖԹԻՒՄ ՏՐԻ

1866 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1 1868 ՅՈՒՆՎԱՐ 1

1866		Ի Ր Ա Տ		Լ՝Ի՝Լ	Ժ՝	Լ՝Ի՝Լ	Ժ՝	1866		Մ Ե Ս Ա Ր Ի Ֆ Ա Թ		Լ՝Ի՝Լ	Ժ՝	Լ՝Ի՝Լ	Ժ՝
Նոյեմբ. 1	Սիւնիքի, Սիւնիքի, Եւ Կալիւնի 4 տէ յիրմէնէրին	30000				Նոյեմբ. 1	Օնաէօրթ սյաէ վարդապետէրէ, վարժատունա վէ	16432	20						
"	Երաթէրի					"	" " " սյա միւֆրէտաթ օլան փէրաքէնտէ								
"	Սապըք միւթէվէլի Հաճի Արզիս Կարապետեանաէն	3763				"	մէսարիֆ	7862	20						
"	ալընան նաքստ աքէ	1000				"	ԵէԼ տէ յիրմէնին թամիրինէ սյա միւֆրէտաթ օլան մէս	828	20						
"	Անէի սապըք հիտալընտան սօրայի Զօսրան Սալիհաէն	2016				"	Սիւնիքի " " " " "	7351	20						
"	Անէի սապըք տալար հասըլաթընտան	2700				"	Լաւճնորդարանն " " " "	2102	20						
"	Սուրբ Սահար փանքըն ղէթ հապըլաթընտան	325				"	Վանքըն թարալէրի Ելին սիւր չիֆտ Եօրիւղ	1200							
"															
"	Սուրբ Եկեղեցիին Հաճի Սէլքընըն օթուրտուղու հա														
"	նէնին քիրասը	492	20			"	Վանքըն Հաճի Կարապետին Եէտի իլէ սյա միւֆրէտաթ								
"	Հաճի Պէքիրտէն Եսկիտէն սյա թահվիլ մաթլուս Եթ					"	օլան մէսարիֆ	3231	20						
"	տիղի աքէ	7951				"	Տէ յիրմէնէրտէն քալան ղիմէ մաթ	7202	20						
"	Եէնի Տէ յիրմէնէ Հաճի Կոստանղլնտէն	1000				"	Սապըք միւթէվէլի Եէտի իլէ Սիւնիքի տէ յիրմէնէ օ								
"	Լ՝ Եօրիկի Պաղչէսինին ալթը սյըք իճարէսի	200				"	լան մէսարիֆ	162							
"	Թիւթիւնի հարէմի Հէղնտտան օլան մաթլուսի	70				"	Սանաղքտա սուլունան մէվճուտ աքէ :	6182							
"	Իլմիրլի Սիմօնէան Վէսրդտան սյա թահվիլ Եսկի մաթ														
"	լուսաթը	372													
"	Վանքըն Պէտրոստան սյա թահվիլ Եսկի մաթլուսը	386													
"	Պալ մօմտան օլան հապըլաթ	307													
"	Տէ յիրմէնէ Սաղէրիտէն Եսկիտէն քալան մաթլուս	787													
"	" Սալիտէն " " "	154													
"	" Սիւնիքիտէն " " "	2162													
"															
"															
"						3696									
"						52585									
												</			

խաղաւ արմատախիլ ըրած է ըստ վիշա-
յուլթեան Սահակբաբրոնի մողովդոց,
զոր հրատարակել հանդիսիս անձկու-
թիւնը չի ներէր, և միանգամայն իւր
խնայողական կողմովու թեամբը կա-
րողացեր է բաւական գումար մի աւել-
ցնել տարեկան ծախսէն՝ ինչպէս իր տես-
նուի հետեւեալ հաշուակշռէն՝ զոր
հրատարակելու խնդրանք խրկած են :

Կիսորոտաբնակ Աղգայնոց միութիւ-
նը կը գտնուի, և կը յորդորեմք մնալ
միշտ ինչոյն, և կը խնդրեմք միշտ ի-
րենց աջքին առաջը ունենալ այն ոսկի
տառերով գրուելու արժանի խօսքերը
որ Աւարայրի դաշտը արեամբ ներկ-
ուիլը կենդանի աջօք տեսնող սրանչե-
լի վարդապետն կ'աղաղակէ. «Օրգու-
թիւն է մայր բարեաց՝ անգուգութիւն
ծնող չարեաց » : Եւ ինչ :

Խօսքերնիս չի վերջացած սա ալ կի-
մացնեմք այն խաւարի մէջ շրջագայող
Կիսորոտայն՝ որ մինչ ցարգ ըրածը բա-
ւական սեպէ. օգուտ չի կրնար քա-
ղել ազգութեան ջուրը պղտորելէն՝
եթէ ազգ մի անհատն է հարկաւ ին-
քն ալ կը խմէ այն ջրէն, ապա սար-
ղը խմելը լաւ է. թող լաւ իմանայ թէ
սուրբ Աւետարանը կապաղակէ՝ չէ ինչ
ի ծածուկ որ ոչ յայտնեցի, և ոչ ե-
ղեւ ինչ դադունի եթէ ոչ ի յայտ դա-
ցէ. որ ունիցի տկանձա լսելոյ լուիցէ :
Եւ յուսամք որ այսչափով կ'ըզդայ այն
անձը, և կաշխատի յաղթել իւր կրօնը,
որով չարարտաւորեր զմեզ յոկանէ
յանուանէ հրատարակել զինքը : Եւ փա-
վազիս սիրելի՛ ազգիս երջանկութեան,
սէր ունեցիր՝ սիրոյ դրօշակին զինուոր
դրուէ, այն դրօշակին, որոյ դրօշակիրը
քու տէրդ քու վրիկիդ և քու Աստուա-
ծըդ է որ Գողգոթայ լեռան վրայ
պարգեց. և իւր անունը կրողները կը
կոչէ այն յաղթութեան պատուանդա-
նին տակը ժողովուրդ, ուրկէց միայն սէր
կը բլխի, ուր միայն սէրն է թագաւոր

բողբ : Եւ փափագիս կրտսմք ազգիս յա-
ռաջագիմութեան սէր ունեցիր. վասն
զի ուր սէր՝ անդ շինութիւն. ուր շէ-
նութիւն՝ անդ յարատեւութիւն, ուր
յարատեւութիւն անդ յառաջագի-
մութիւն, ուր յառաջագիմութիւն՝
անդ երջանկութիւն :

— Սուրբ սրախ կը ծանուցանեմք սի-
րելի ազգայնոց մեր բնկերակից ազգաց
հետ ունեցած հանդէսներմուտ, որոց
մեծն Աւագ շաբաթու երեկոյեան լա-
սաւորեսայի հանդէսն է, որ ամենայն
հանդարտութեամբ և բրիտանեա-
վայել պարկեշտութեամբ կատար-
ուեցաւ. և այս ալ Սուրբ Քաղաքիս
Վսեմ. Կառավարչին. և զօրաց հրա-
մանատար Վսեմ. Ի իշխ. փաշային և
մասնաւորապէս Սիբուլ Ալի պէյի ար-
թիւն և անթոյլ աշխատութեանց ար-
դիւնքն ըլլալը անուրանալի է :

— Արիւն տարի է ի վեր Ս. Քա-
ղաքիս մէջ զօրաց հրամանատարութե-
պաշտօն վարող Վսեմ. Սէհէմմէտ Ալի
Ի իշխ. փաշայն ընդհանուր սպարապե-
տի ազդարարութեամբ իւր պաշտօ-
նէն դադարելով (թագաւոր), Կա-
մակոս իւր բնակարանը երթալու ամ-
սոյս վերջերը ճանապարհ ելլաւ. ամեն
ազգաց շնորհակալութիւնն ու երախ-
տապաշտութիւնը հետը տանելով փա-
խարէն իւր խոհմութեանը և աջա-
լըրջութեանը :

— Ամաթերթիս Յունուարի Թը-
ւով ծանուցած էինք Սեմ. Պետերման
սրբէւեղագէտ Պրօֆեսորի ժամանելն
ի քաղաքս նոր Ալեքսանդրի հիւպատոս-
տկան պաշտօնիս : Սակայն մինչև ամ-
սոյս 10/82 տակաւին բացուած չէր
Գերմանական հիւսիսային դաշնակ-
ցութեան կամ Արք. Ալեքսանդրի նոր
դրօշակն, այլ ցարգ Պրուսիական դրօ-
շակը կը պարգուէր : Ամսոյս վերջը

բեալ Թուով կիւրակի օրը, փառաւոր
կերպով կատարուեցաւ Նոր Ալմու
նիոյ Հիւպատոսարանին մէջ Կիրիմ
Թաղու օրին ծննդեան տարեդարձը և
Նոր Ալմանիոյ դրօշակի նորոգ բայ
ման հանդէսը : Ի պատիւ այս հանդի
սին նոյն օրը պարզուեցան ինչպէս
Օսմանեան Բարեխնամ Տէրութեան,
նոյնպէս և քաղաքիս միւս Հիւպատո
սական դրօշակները : Քաղաքիս աշ
խարհական և եկեղեցական կարգի մե
ծամեծները, ընդ որս և Աթուոյս Ս.
Պատրիարքը, այցելութեամբ մատու
ցին Սէծ. Հիւպատոսին իրենց բա
րեմաղթութիւնները և յայտնեցին ի
րենց ինդակցութիւնը : Հանդէսը կա
տարուեցաւ շքեղութեամբ, որուն
համար յատկապէս նշանակուած էր
տեղւոյս զօրական նուազածու խում
բը զինուորական Վսեմ. Փաշայի հը
րամանաւ : Նոյն օրը, նոյն շքեղութիւն
կատարուած է այս հանդէսը ի Յոսպէ
Նոր Ալմանիոյ հիւպատոսարանին մէջ,
որոյ համառօտ նկարագիրը ընկալաւ
խմբագրութիւնս տեղւոյս Սէծապա
թղթակցէն :

— Ամոցս 25 ին Դամասկոսէն եկաւ
Սաքսուտեան Պ. Սաքսուտ անուն
աղան ժառանգաւորաց ուսումնարա
նի աշակերտացու, և ըստ կանոնի բը
ժըղէն քննուելով իշարս աշակեր
տաց ընդունուեցաւ :

Իժէի փայտերոյն օրէնսի :

Ալենայատիւ Սրբազան Հայր :

Դամասկոսի Սաքսուտ Պօղոս Սաք
սուտեան անուն տառն և եօթը տա
րեկան պատանին քննեցինք ըստ բժը
կական օրինաց և կը վերջեմք այն պա
տանոյն Դաւթլութեանը և քաջակաղ
մութեանը :

Նուսատ Սահակ Քիթապչեան

1868 Մարտ 25

Բժիշկ Ս. Աթուոյս

Երուսաղէմ :

Երուսաղէմի :

ՆՈՒՒՐԱՆ ՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Կալիաթայի Արժանապատիւ Տէր
Յովհաննէս Խաչկեան շնորհիմաստ Ա
ւագ քահանայն որ իւր խոհեմ բնա
ւորութեամբը և մաքրասէր ընթաց
իւքը և համազօշ խրատներովը Կալիա
թաքեակ Սէծ. աղբայնոյ սէրն ու հա
մակրութիւնը գրաւած է, մեծ խմաստ
աւագ քահանայն կրեմք՝ այս անգամ
իւր առատածեռութեամբը Սուրբ
Աթուոյս յառաջագիմութեան բարե
կամներուն առաջին տեղն ունենալու
և համայն Սխրեանութեանս խորին
շնորհակալութիւնը ստանալու, և իւր
պատուական անունը Սիօնիս մէջ յաւ
ւիտեան անմահացընելու պատեհն
ունեցաւ :

Պատուարժան Քահանայն իւրքովը
պահած սէնի եղեր 24 կտոր ընտիր
պատկերներու պղնձ կաղապարներ,
և անգործածելի մնալը իւր խղճին հա
կառակ զգալով կուղէ տպարանի մը
նուիրել. և այս իւր բախի նպատակը
Օմիւռնիոյ Արշալոյս Արարատեան
Անդրանիկ լրագրոյ Սէծ. խմբագիր
աղբասէր աղա Ղուկաս Պալթաղար
եանի կը յայտնէ :

Անցեալ 67 օգոստոս ամսոյ վերջերը
տպարանիս տեսուչը պատահամբ
Օմիւռնիա հանդիպելուն յիշեալ
պատկերներուն օրինակները կը տես
նայ Սէծ. աղայ Ղուկասի մօտ. և
կրմանայ Նորին Սէծապատուութեան
Արժ. Քահանային գիտաւորութիւնը,
ուստի կը խնդրէ Աղայ Ղուկասէն այդ
շնորհը սուրբ Աթուոյս տպարանին
ընելու միջնորդութիւնը ընէ Պատ
ուամեծար Քահանային. ծանուցանե
լով միանգամայն թէ Վսեմ. Սրբազան
Հայրը երբ լսէ անցաւի շնորհակալ
սրտի ըլլայ. և իրօք իսկ. վասն զի երբ
տեսուչ վարդապետը Աղբարանդրիա
Սրբազան Հօր ծանոյց, անմիջապէս
երկու նամակ գրել տուաւ. մինը առ

պատուարժան Վահանային և մինը
առ լճա՝ ուկաս Պարգաղարեան խնդ-
րելով որ բարեհաճի տպարանիս նու-
րել, վատահ ըլլալով թէ իրենց բազ-
մանայր համեմատ անկորուստ կը մը-
նան : Ըմոյս վերջերը յիշեալ 24 կտոր
պատկերները անվնաս հասաւ Սրբա-
զան Հօր, և տպարանի յաճառեցաւ :
Եթէ առիթ ունենամք մաքուր տը-
պագրելով յատուկ տետրակով ՚ի լոյս
կրնայեմք : Խօսքերնիս վերջացնելէն
ցառաջ սա կըսեմք, թէ չեմք կարող
մեր խորին շնորհակալութիւնը յայանե-
լալ Պատուարժան Վահանային, այլ կը
յանձնեմք զինքը փոխարէն իւրնուիրա-
յը այն Տէրօջ՝ որ կը պարգեւէ Իւր
անսպառ գանձէն անոնց, որ Իւր ան-
ուանը կառուցեալ շէնքերուն պայծա-
ռութեանը անխտիր կընուիրեն իրենց
տուրքը :

ԱՐԲԵ ՅՈՒԹԻՒՆ

Սոյն ախտին քանի քանի դժբախ-
տութեանց առարկոյ, որքան անվայել
գործոց զմարդը ենթակոյ ընելը ա-
մենուն յայտնի է, և ըրած զոհերուն
մանրամասն պատմութիւնը ստուար
հատորներ կը կազմէ. մեր միտքը անոր
երեսէն ծագած թշուառութեանց նը-
կարագրութիւնը ընել չէ, այլ դժ-
բախտ մանկոյ մի պատահած ցաւով
արկածը. որ արբեցութեան երեսէն
կրեց : Ըմոյս մէջ երկու օտարազգի
ուխտաւորք գինեւան մի մէջ Բագոսի
գաւաթները պարպելուն, կ'ըստիդ
ունին Լյօզնիի ալ զինուոր գրուիլ. և
արդի պատերազմական գէներալ մէջ
նետը տեղ չունենալուն. երբ տարը
ճանակով կաշխատէին արբեցութեան
տունը փառաւորել, փոխանակ զինու-
գորութիւն իրենց վրայ տեսնելու դժ-
բախտաբար վեց տարեկան աղու մի
պզդրէն զարնուելուն ճիշդ ու աղա-
ղակը լռեցին. որով պարտաւորեցան

փախուստ տալ. թէ և լապիկներու ա-
չաղջութիւնը արգելք եղաւ իրենց
ընթացիցը, և տղան իւր ծնողացը տու-
նը տարուելով, մէկ քանի օրէն յետոյ
բժիշկները ստիպուեցան խեղճ տղուն
տոքը կտրել ՚ի պարծանս Բագոսի և
Լյօզնիին :

Արբեցութիւն՝ անգութ դահլիճ,
փոխանակ բեզ գգւողները բարեւելու
անմեղ աղայ մի կը կաղայնես : Եւ-
րիւն առոյգ հասակներ թէ բարոյապէս
և թէ նիւթապէս չէ կաղացուցած :
Արբեցող լաւ միա դիւ՝ քու ընկերա-
կիցներդ դիւրին կերպիւ չաղատեցան
տեսչութեան ձեռքէն. անմեղ տղեկին
տոքին գինը, և գնացած ծախար տու-
ժեցին ՚ի շնորհս ժամանակաւոր զուար-
ճութեան. եթէ այսպէս ըսելով՝ այս-
ինքն արբեցութիւնը զուարճանալու
համար է որ կարբեկք, զուարճութիւն
բառը նախատած չենք ըլլար :

ՆՈՐԱՏԻՊ ՄԱՏԵԱՆՔ

Ինչպէս տարւոյս առաջին թուով
ծանուցած էինք Նաշու աւետարանի
մամլոյ յանձնուիլը, այս անգամ ու-
րախութեամբ կը ծանուցանեմք. թէ
լատ խոստման մաքուր տպագրութիւն
և ընտիր թղթով տպուելով ծախու-
հանուեցաւ ՚ի գին 11 Փռանի և 10 տան-
թիմ. և կը գանաւի միշտ Փռանիի
հաշուով ամէն գրաւաճառաց քով :
Եթեպէս համառօտ պատմութիւն Լա-
տուածաշունչ հին և նոր կտակարա-
նաց, աշխատութիւն Տիոեւեան մե-
ծարու Պ. Լյօզնիի, և կը ծախուի ՚ի
գին 2 Փռանի 50 տանթիմ. կը յու-
սամք որ Լյօզնիի Պատուելի վարժա-
պետք կը բարեհաճին այս նոր տը-
պագրութեան ձեռնառութիւն ընել
դպրոցաց մէջ այս գրքէն գործադրելով
որով կրկին անգամ աւելի նրբութիւն
տպելու պատիւն կունենամք :

Գալատացեան Յովնանէս աղա :
Եփեսեան մահտեոյ Յակոբ աղա :
Եփեսեան Մինոս աղա :
Լւնանեան Գէորգ աղա :
Համբարձումեան մահտեոյ Փ. Գալուստ պատուե-

լի Երզնկացի (Պայքնոր) :
Համարաստեան Ստեփան աղա :
Ս. Էփեսեան Խաչատուր աղա :
Մարտաշտեան Յակոբ աղա :
Մեղրապեան վարժարան :
Յ. Էփեսեան Խաչատուր աղա :
Չիլիսիկեան Գրիգոր աղա :
Չեմեմեան Բարսեղ աղա :
Չիլիճեան Յակոբ աղա :
Պաղաղապեան Ղուկաս աղա :
Պաղաղապեան Պաղատապ աղա :
Պաղեօբեան Մատթէոս աղա (Ճօրնուկ) :
Պաղատեանց Հանիկ աղա :
Մելանեան Յովնանէս աղա (ժամն Արշակունեան
վարժարանին Աղբառուպոլսոյ :
Սուրբանեան մահտեոյ Գէորգ աղա :
Սյուրբապեան մահտեոյ Եղաշ աղա :
Վաղարշեան Յակոբ աղա :
Տամրանեան Յովնանէս աղա :
Տամրանեան Սարգիս աղա :
Տեմեան Յարութիւն աղա :
Տէր Փիլիպոսեան Մարտիրոս աղա :
Փախապեան Յարութիւն աղա :

ԻԶՄԻԱՅԻՆ

Տ. Տ. ԳԵՐԳԻ ՎԵՀԱՊՈՒ ԿԱՅԻՆԱՅԻՆ (2 օր) :
Գեր. Անդրեաս Եղիսիպոս :
Աթ. Թադէոս վարդապետ Չիւնախան :
" Սարգիս վարդապետ տէր Գառապեան :
" Գրիգոր վարդապետ Մուշեղեանց :

ԹԵՐԻՏՏԱՆ

Գեր. Թադէոս Երբողան Արքեպիսկոպոս բարեխը-
նամ Առաջնորդ :
Տ. Արիստակէս քահանայ Ֆեդեան :
Տ. Վրժմանէս քահանայ :
Գէորգեան մահտեոյ Տեփիկ աղա :
Փիլիպոսեան մահտեոյ Յակոբ աղա :

ԹԻՖԼԻՉ

Գեր. Մակար Երբողան Արքեպիսկոպոս Առաջնորդ
Վրաստանի և Իմէրէթի :
Աթ. Մուքիս վարդապետ Պարզեանց :
Տէր Խաչնալ աւագ քահանայ Սահառունի :
Տէր Մովսէս աւագ քահանայ Սոյսմիսեանց :
Տէր Մկրտիչ աւագ քահանայ տէր Գրիգորեանց :
Տէր Յովսէփ աւագ քահանայ Օրբէլեանց :
Տէր Վաղար աւագ քահանայ Դաւթեանց :
Տէր Յովնանէս աւագ քահանայ Արարատեանց :
Տէր Երազման աւագ քահանայ :
Տէր Գրիգոր քահանայ տէր Բարսեղեանց :
Տէր Թադէոս քահանայ Խօյսեմիսեանց :

ԼԱԿՈՂԻԿԻ

Աթ. Զաքարիա վարդապետ :

ԽԱՐՆԵՐԻ

Աթ. Փետրոս վարդապետ Առաջնորդական փոխ :
Ստանէլեան Յարութիւն աղա :
Նուր Սիւստան քահանայ Սահտեփեան Մահտեփ Առաջնորդ աղայի Մահտեփ Ֆեմանեան :

ԿԱՐՏ

Գեր. Յարութիւն Արքեպիսկոպոս :
Աթ. Մամբրէ վարդապետ :
Տ. Բաւնորան քահանայ Դիւրիք :
Տ. Յիւրիք քահանայ Տ. Աղէքսանդրեան :
Արաբեկեան Փետրոս աղա :
Բարեկարգու ուսումնարանն Արձնան :
Գարապեան Յովնան աղա :
Եկուեան մահտեփ Փիլիպոս աղա :
Էնֆեֆեան Աւետիս աղա :

Էնֆեֆեան Յարգիս Էֆեֆեփի :
Հանարատեան մահտեփ Մկրտիչ աղա :
Կարապետեան մահտեփ Յարութիւն աղա :
Հաղարատեան մահտեփ Արքաշամ աղա :
Մահտեփ Կարապետեան Յարութիւն աղա :
Մարգարեան Կարապետ աղա (լուսարար) :
Մաշեղեան Յարութիւն Էֆեֆեփի :
Յակարեան Գէորգ աղա :
Յարութիւնեան Մկրտիչ աղա :
Յարութիւնեան Յովնանէս աղա :
Յովնանէսեան Սիմեոն աղա :
Յովնանէսեան Ստեփան աղա :
Նշան աղա Երզնկացի (վարժապետ) :
Չաթաղապեան Յովսէփ աղա :
Պաղարեան Մկրտիչ աղա :
Պետրոս աղա Տիգրանակերտցի :
Սարգիսեան Գառնիկ աղա զրաշար :
Սրբոյեան Սարգիս աղա Վանեցի :
Տէր Յովնանէսեան Նշան Էֆեֆեփի :
Տ. Մէլքիսէթեան մահտեփ Յովնանէս աղա :
Փանոսեան Խաչատուր աղա :
Փանոսեան Կարապետ աղա :

ԿԵՍԱՐԻԱ

Գեր. Կարապետ Երբողան Արքեպիսկոպոս Առաջ-
նորդ Ս. Գանիկ վանուց :
Գեր. Եղիս Ծ. վարդապետ բարեխնամ Առաջնորդ :
Թանդարանն Կեսարիոյ :
Թանդարանն Կեսարիոյ :
Թալատու զարդի Երզնկեանց Ընդերքեթեան :
Նուր Ալշուքեան Յակոբ աղայի :

ԿԵՅԵԿ

Աղանեան Դադարոս աղա :
Գրիգոր աղա Պօղոսեան Վարդանեանց :
Երանեանց Առաքել աղա :
Երանեանց Յարութիւն աղա :
Էլմանեան Գրիգոր աղա :
Կրտիկեանց Յովնանէս աղա Թարոսեան :
Յովսէփեան Սարգիս աղա :
Ռեզնեան մահտեփ Ղուկաս աղա :
Յօրակ աղա Կիւրէյի (վարժապետ) :
Քերթեան մահտեփ Յակոբ աղա :

ԿԻՊՐՈՍ

Աթ. Ղուկաս վարդապետ :
Դարդեան Կիպրոսի :
Մարտիրոսեան Յակոբ աղա :
Մեկեթեան Մեկեթեան աղա :

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒԳՈՐԻՍ

Ամն. Տ. Տ. ՊՈՂՈՍ Երբողան Պատրիարք (2 օր) :
Գեր. Արքաշամ Արքեպիսկոպոս Զաղանդարաշխարհ :
" Արիստակէս Եղիսիպոս :
" Գրիգոր Արքեպիսկոպոս Արաբիքու :
" Մկրտիչ Արքեպիսկոպոս :
" Յովնանէս Արքեպիսկոպոս Պանդրոսեան :
" Ներսէս Եղիսիպոս Վարժապետեան :
" Ներսէս Եղիսիպոս Պօղոսեան :
" Յովնանէս Եղիսիպոս Սիմեոն :
Աթ. Աղէքսան վարդապետ Ռեշնեան :
" Բարթեղիմէոս վարդապետ Քեփիկեանց :
" Գառնիկ վարդապետ Թաթարեան :
" Գրիգոր վարդապետ Արաբիքու :
" Խաչնալ վարդապետ Գառնիքեան :
" Կարապետ վարդապետ փոխ Պատրիարքի :
" Յակոբ վարդապետ Բարապետեան :
" Յովնանէս վարդապետ Տիգրանակերտցի :
" Պետրոս վարդապետ Պրոսպոյ :
Տ. Արիստակէս քահանայ Գարապետեփեկի :
Տ. Գրիգոր քահանայ Ամնեան :
Տ. Գրիգոր քահանայ Վեփիկեան :
Տ. Եղիշէ քահանայ Մայր Եկեղեցի :
Տ. Մարտիկ քահանայ Բարապետեփեկի :
Տ. Ստեփան քահանայ Մայր Եկեղեցի :
Ալեանդրեանց Պետրոս աղա Պօղոսեան :
Ալաթեան Դրիգոր Էֆեֆեփի :

ՅԱՆԿ

ՄԱՐՏ

Աղբ	41
Յառաջադիմութիւն	49
Երգումն Պեր . Հասունի . — Պիտողութիւն . — Բանի մի խօսք առ Հայ-Հոովմէական աղգայինքս . . .	54
Պէտքն Նամակ . (չարունակութիւն և վերջ)	61
Ի սուրբ Խաչն	63
Հարցաքննութիւն և հանդէս երկսեռ վարժարանաց բաղադրիս	65
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ . — Օտտական տօն : — Ախպ- րօսի հաշիւ . — Ի իմա Փաշա . — Նոր Ալեմանիոյ դրօշակին պարզութիւն . — Նորեկ աշակերտացու մը . — Նուիրատուութիւն . — Արքեպութիւն :	66—72
Նորատիպ մատենադ	72

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՔ

- Ա. Սիօնը ամէն ամիս կը հրատարակուի 24 երեսէ բաղկացեալ ութամսկ
թղթով .
- Բ. Տարեկան գինն է երկու արծաթ Գէճիկոյէ հանդերձ ճանապարհի ծախ-
քովը, կանխիկ վճարելի :
- Գ. Զատ տետրակ առնել ուղղը, պէտք է ամեն մէկ տետրին չորս դա-
հեկան վճարել :